

บทที่ 4

การศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งประเด็นศึกษาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงชุมชนริมน้ำ ที่มีความผูกพันกับสายน้ำจาก แม่น้ำลำคลอง และ ทาถึงเหตุผลของปัจจัยต่างๆที่มีความเชื่อมโยงกับการเจริญเติบโตของเมือง โดยพิจารณาจากสภาพของพื้นที่ที่มีระดับของความแตกต่างที่ไม่เท่ากันตามลำน้ำ และอธิบายเปรียบเทียบสภาพของชุมชนในแต่ละช่วงคลอง เพื่อที่จะรับรู้สภาพของพื้นที่ในปัจจุบันและทิศทางแนวโน้มของพื้นที่ ทั้งพื้นที่เมืองและพื้นที่สีเขียว

4.1 แนวทางในการศึกษารายละเอียดของการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาในรายละเอียด และ รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย ทำการศึกษาในรายละเอียดต่างๆดังต่อไปนี้

1. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชน
2. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน
3. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน
4. การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
5. สภาพแวดล้อมทั่วไปทางน้ำ
6. วิถีชีวิตและความผูกพันของผู้คนในชุมชนกับแม่น้ำลำคลอง

จากการที่ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้เป็นตัวแทนของพื้นที่โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ที่จะได้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่น้อยกว่า 100 ตัวอย่าง ตามการกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากรในบทที่ 1 จากนั้นก็จะทำการสำรวจและออกแบบสอบถามผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ ทั้งคลองหลักและคลองย่อยบริเวณคลองบางกอกน้อยโดยใช้แบบสอบถามทั้งหมดรวม 120 ชุด(ครัวเรือน) แยกออกเป็น 3 ส่วนให้เท่าเทียมกัน เพื่อดูลักษณะและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนที่สามารถแสดงข้อมูลได้ในเชิงสถิติ และสามารถทำการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรายละเอียดของข้อมูล ในแต่ละ ZONE ได้อย่างชัดเจน อันนำไปสู่เป้าหมายของการหาสาเหตุที่เป็นปัจจัยการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำ และ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน การออกแบบสอบถามจึงแยกออกเป็น ZONE - A จำนวน 40 ชุด(ครัวเรือน) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลการออกแบบสอบถามในพื้นที่ ผลที่ได้จะมีสมาชิกทั้งหมด 190 คน เป็นคนทำงาน 129 คน เป็น แม่บ้าน เด็ก คนแก่ และ คนที่ไม่ได้ทำงาน 61 คน โดยกำหนดให้พื้นที่ในเขตนี้มีระยะห่างจากคลองหลักไม่เกิน 200 เมตร ส่วน ZONE - B จำนวน 40 ชุด(ครัวเรือน) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลการออกแบบสอบถามในพื้นที่ ผลที่ได้จะมีสมาชิกทั้งหมด 206 คน เป็นคนทำงาน 120 คน เป็น แม่บ้าน เด็ก คนแก่ และ คนที่ไม่ได้ทำงาน 86 คน โดยกำหนดให้พื้นที่ในเขตนี้มีระยะห่างจากคลองหลักไม่เกิน 400 เมตร และพื้นที่ ZONE - C จำนวน 40 ชุด(ครัวเรือน) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลการออกแบบสอบถามในพื้นที่ ผลที่ได้จะมีสมาชิกทั้งหมด 241 คน เป็นคนทำงาน 181 คน เป็น แม่บ้าน เด็ก คนแก่ และ คนที่ไม่ได้ทำงาน 60 คน โดยกำหนดให้พื้นที่ในเขตนี้มี

ระยะห่างจากคลองหลักไม่เกิน 400 เมตร ซึ่งการกำหนดระยะห่างของZONE -B และ C ให้มีความกว้างกว่า ZONE -A เนื่องจากความเชื่อมโยงของผู้คนและกิจกรรมระหว่างคลองย่อย และ คลองหลักในบริเวณนี้ยังมีความคล่องตัวอยู่ และยังมีการติดต่อไปมาหาสู่กันภายในชุมชนอยู่เสมอ

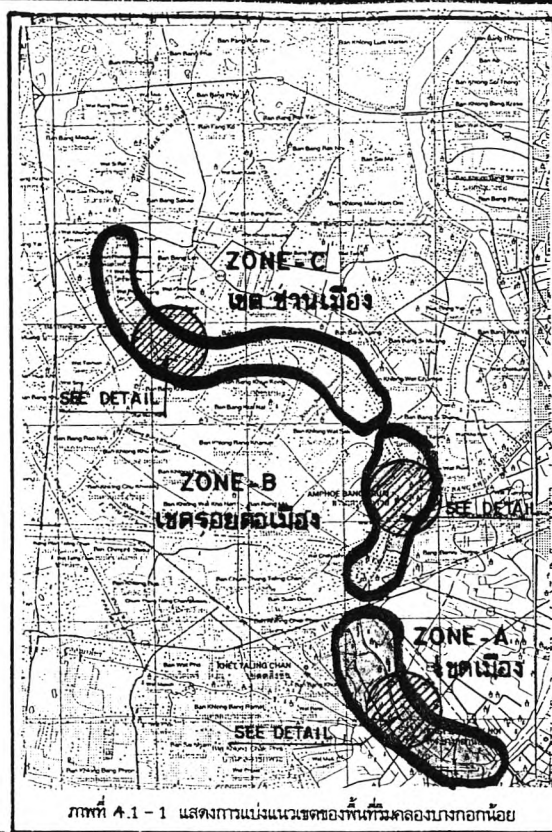
4.2 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ

รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

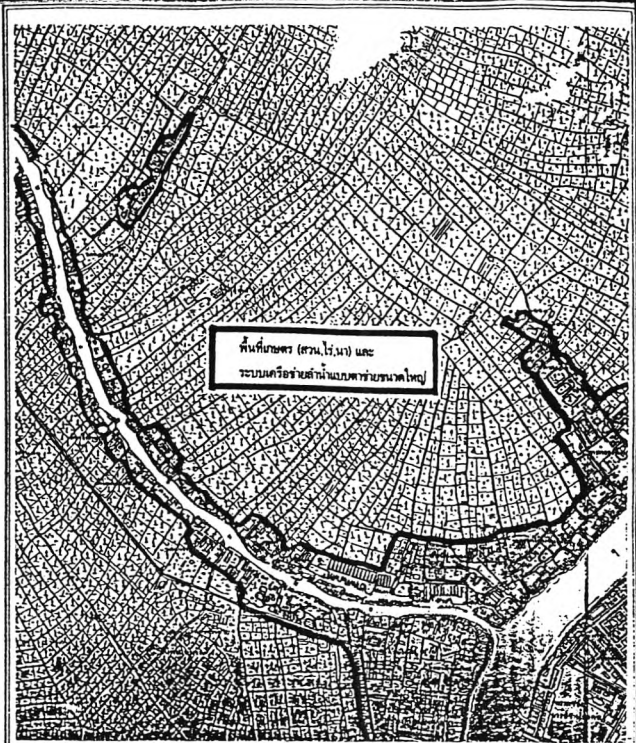
ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนที่มีมาแต่อดีต แสดงถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติกับการใช้พื้นที่ของผู้คนชาวน้ำอย่างเหมาะสม โดยลักษณะของการใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะถูกใช้เพื่อการพักอาศัยและทำการเกษตร จากแผนที่ 4.2 - 1 (ในช่วงปี พ.ศ.2431-2474) , แผนที่ 4.2 - 2 ปี (พ.ศ.2495) แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดิน จะพบว่าพื้นที่บริเวณปากคลองบางกอกน้อย(บริเวณ ZONE -A) จะมีความหนาแน่นปานกลาง ลักษณะของกิจกรรมจะถูกใช้เพื่อการพักอาศัย อาคารราชการ วัด และ การกิจกรรมทางการค้า โดยชุมชนจะเกาะตัวตามแม่น้ำลำคลองสายหลักที่อยู่ใกล้กับพระนคร ส่วนพื้นที่ด้านในของคลองบางกอกน้อย (บริเวณ ZONE-B และ C) จะถูกใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรเช่นสวน ไร่ นาและ เพื่อการพักอาศัยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนจึงพึ่งพาความสมบูรณ์ของเครือข่ายลำน้ำ และ การคมนาคมทางน้ำที่สามารถเดินทางได้สะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ ดังนั้นกิจกรรมหรือความหลากหลายของการใช้ที่ดินบริเวณปลายคลองด้านในจึงมีไม่มากนัก รูปแบบการตั้งถิ่นฐานจึงมีลักษณะของการเกาะตัวกันตามแนวยาวตามเส้นทางน้ำ ตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยจนถึงปากคลองบางใหญ่ ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานจึงเป็นแบบ River Linear Settlement

ต่อมาในช่วงของปี พ.ศ. 2500 - 2516 มีการขยายตัวของการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงของการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ ส่งผลต่อรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมต่างๆได้กระจายลงสู่พื้นที่ เกิดความหลากหลายของประเภทการใช้ที่ดินและมีการขยายตัวของการใช้พื้นที่สูงขึ้น การขยายตัวในบริเวณนี้จึงมี 2 ลักษณะใหญ่คือ การขยายตัวไปตามแนวแกนของเส้นทางคมนาคมทางน้ำและทางคมนาคมบก โดยพิจารณาจากการขยายตัวของที่ตั้งถิ่นฐานและทิศทางของการใช้ที่ดิน ที่เกาะตัวไปตามเส้นทางคมนาคมที่มีลักษณะของ Road & River Linear Settlement กิจกรรมต่างๆหรือแหล่งสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงกระจายไปตามเส้นทางคมนาคมและบริเวณจุดตัดของเส้นทางคมนาคมทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะบริเวณที่เป็น ZONE -A จะเห็นถึงการขยายตัวของใช้ที่ดินที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณเส้นทางบกเป็นส่วนใหญ่และกระจายออกสู่พื้นที่ด้านข้าง รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานจากเดิมที่มีการพึ่งพาอาศัยการคมนาคมทางน้ำจึงเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นการพึ่งพาอาศัยการคมนาคมทางบกแทน การใช้ที่ดินบริเวณริมน้ำจึงเริ่มปะปนกันของกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่กับการพักอาศัยแบบเดิม

การพัฒนาความเจริญ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและการกระจุกตัวของแหล่งงาน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ส่งผลต่อการขยายตัวของเนื้อเมืองและการเจริญเติบโตของเมือง เกิดความต้องการด้านที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรองรับกับกิจกรรมต่างๆของเมือง มีผลต่อการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ การขยายพื้นที่ถนน รวมทั้งปริมาณถนนในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก ในทางที่จะเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมทางบกเข้าหากันเพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการเดินทาง มีการอพยพของประชากรเข้ามาในพื้นที่

ภาพที่ A.1-1 แสดงการแบ่งแนวเขตของพื้นที่ควบคุมบางกอกน้อย

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

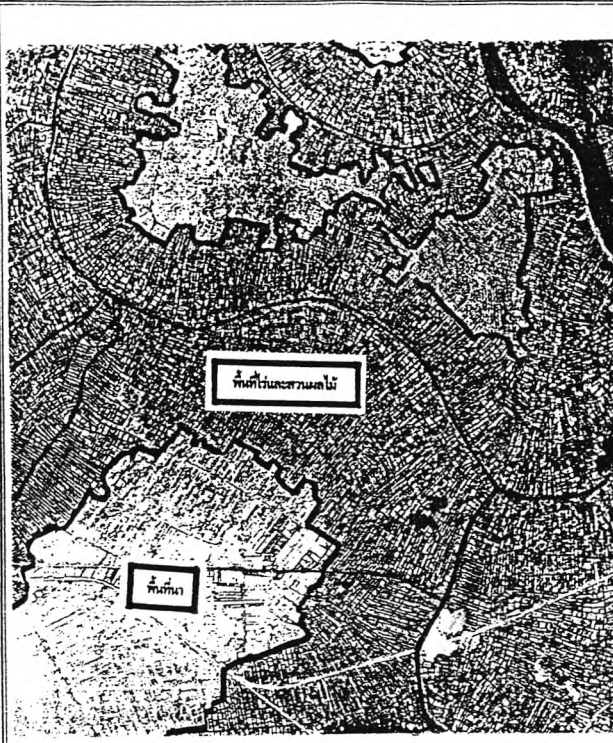
แสดง การตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินบริเวณคลองบางกอกน้อย ช่วงปี พ.ศ. 2431 - 2474 แผนที่ 4.2-1

สัญลักษณ์

- เส้นทึบและวงกลม: เส้นทางน้ำและอ่าวสาบ
- เส้นประ: พื้นที่ปลูกข้าวสากบ้านเรือน
- เส้นทึบ: พื้นที่เกษตร
- เส้นประ: พื้นที่เกษตรเพื่อการใช้ที่ดิน

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน 1:30000

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

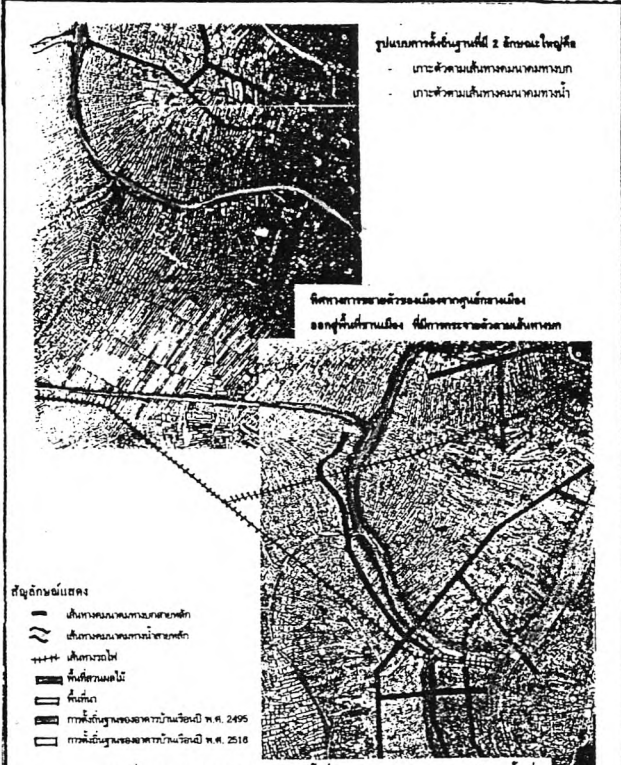
แสดง การตั้งถิ่นฐานและการใช้ที่ดินบริเวณคลองบางกอกน้อย ปี พ.ศ. 2495 แผนที่ 4.2-2

สัญลักษณ์

- เส้นทึบและวงกลม: เส้นทางน้ำและอ่าวสาบ
- เส้นประ: พื้นที่ปลูกข้าวสากบ้านเรือน
- เส้นทึบ: พื้นที่เกษตร
- เส้นประ: พื้นที่เกษตรเพื่อการใช้ที่ดิน

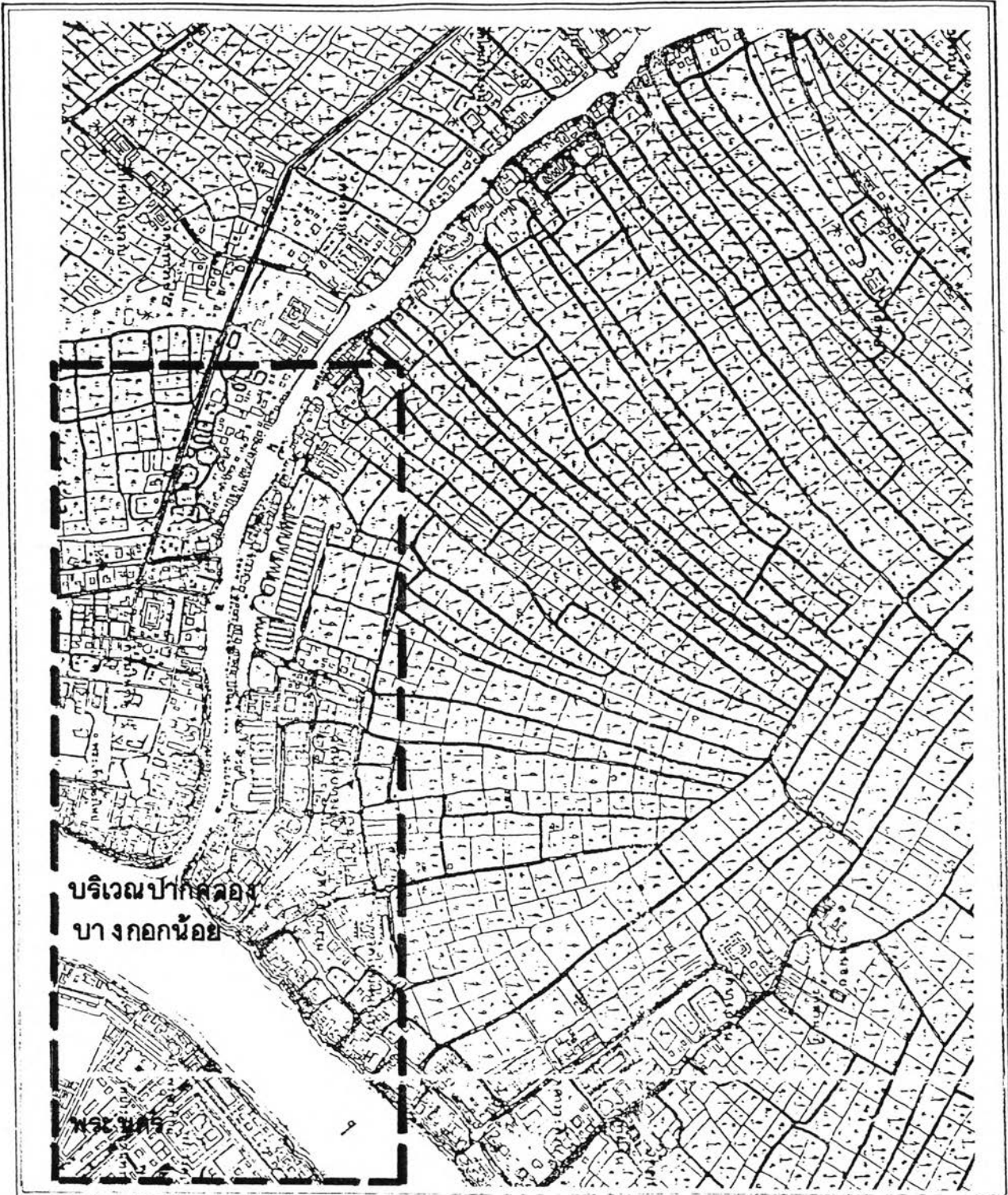
ที่มา : ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2495 กรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน 1:50,000

แผนที่ 4.2-3 แสดงรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานและทิศทางการขยายตัวของพื้นที่

ที่มา : กรมแผนที่ทหารอากาศ ปี พ.ศ. 2495, ปี พ.ศ. 2516 กรมแผนที่ทหาร

บริเวณปากคลอง
บางกอกน้อย

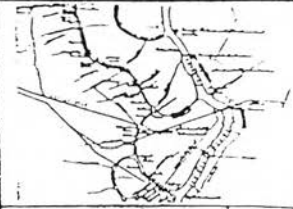
พระนคร

ผังบริเวณเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมฝั่งในคลองบางกอกน้อย

แผนที่ 4.2 - 3 (A) แสดงการตั้งถิ่นฐานและการกระจุกตัวของอาคารบ้านเรือน

สัญลักษณ์

■■■■ แนวการกระจุกตัวของอาคารตั้งถิ่นฐาน

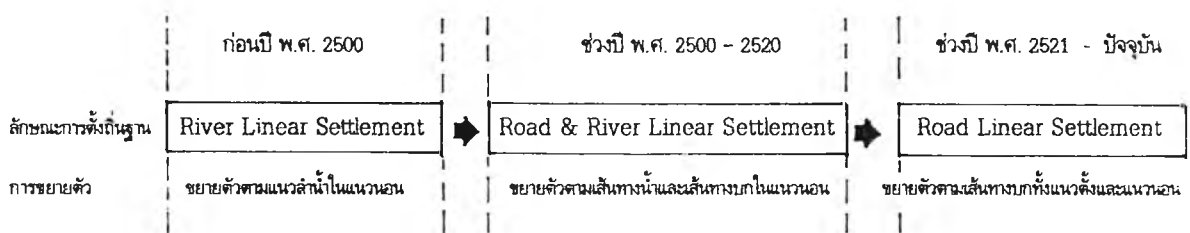
มาตราส่วน
1 : 11,880

มากขึ้นเกี่ยวกับการขยายตัวของผู้อยู่อาศัยอยู่เดิม ในขณะที่ผู้อยู่คนในบริเวณนี้เปลี่ยนการตั้งถิ่นฐานจากที่เกาะตัวกันตามลำน้ำมักเป็นตามเส้นทางบก (Road Linear Settlement) การขยายตัวของอาคารบ้านเรือนที่เพิ่มขึ้นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบัน จึงมีลักษณะของการปลูกสร้างอาคารสมัยใหม่ตามเส้นทางบกมากกว่าเส้นทางน้ำ ซึ่งจากการสำรวจจึงปลูกสร้างที่อยู่ตามแนวคลอง จะมีลักษณะของอาคารไม้ที่ปลูกสร้างมานานกว่า 30 ปี ส่วนพื้นที่ที่ติดกับถนนหรือบริเวณที่ถนนเข้าถึงพื้นที่น้ำได้ ลักษณะของอาคารจะเป็นอาคารสมัยใหม่หรือมีลักษณะของความคงทนถาวรสูง รูปแบบของการพัฒนาและการตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้นจึงมีการปรับเปลี่ยน และขยายตัวไปตามแนวเส้นทางคมนาคมบกทั้งในแนวแกนตั้งและแนวนอนตลอดแนวคลอง

แผนภูมิที่ 4.2 - 1 แสดงรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำ

ลักษณะของการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลง

จากข้อมูลการใช้ที่ดินของสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครและนนทบุรี และการแปลภาพถ่ายทางอากาศ 3 ช่วงเวลา คือ พ.ศ. 2495, 2516 , 2541 ประกอบกับการสำรวจสภาพพื้นที่จริงในช่วงเดือนมิถุนายน - ธันวาคม ปี พ.ศ. 2542 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินอย่างชัดเจนโดยมีการเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม และ ที่พักอาศัยในรูปแบบต่างๆ

ตารางที่ 4.2 - 1 แสดงพื้นที่อนุญาตปลูกสร้างอาคารรายเขตของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2535และพ.ศ. 2539

เขต	พ.ศ. 2535			พ.ศ. 2539		
	พื้นที่เขต	พื้นที่ปลูกสร้างรวม	พื้นที่ปลูกสร้างเฉลี่ย	พื้นที่เขต	พื้นที่ปลูกสร้างรวม	พื้นที่ปลูกสร้างเฉลี่ย
	ตร.กม.	ตร.กม.	ต่อตร.กม. (ตรม.)	ตร.กม.	ตร.กม.	ต่อตร.กม. (ตรม.)
บางกอกน้อย	11.94	267,933.00	22,432.43	11.94	111,865.00	9,533.24
บางพลัด	11.36	737,879.33	64,954.17	11.36	32,172.00	2,832.04
ตลิ่งชัน	79.70	58,699.37	736.52	79.70	10,769.00	135.12

ที่มา : กองควบคุมอาคาร สำนักการโยธา

ตารางที่ 4.2 - 2 แสดงพื้นที่ปลูกสร้างอาคารขนาดใหญ่และอาคารสูงรายเขตของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2535 - 2538

เขต	พื้นที่ปลูกสร้าง					อัตราการขยายตัว ขยายตัว(%)
	2535	2536	2537	2538	รวม	
บางกอกน้อย	267,933.00	54,359.49	273,289.00	114,942.00	710,523.49	- 24.58
บางพลัด	737,878.33	206,244.14	625,309.61	289,496.05	1,858,929.13	- 26.79
ตลิ่งชัน	58,699.37	60,276.50	174,203.00	63,636.76	356,815.63	2.73

ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 4.2 - 3 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ. 2529 และ ปี พ.ศ. 2539

ประเภทของการใช้ที่ดิน	เขต								หน่วย :ไร่	
	บางกอกน้อย		เขตบางพลัด			เขตตลิ่งชัน				
	2529	2539	2539	เปลี่ยนแปลง	ABSOLUTE CH.	2529	2539	เปลี่ยนแปลง	ABSOLUTE CH.	
พักอาศัย	3,675.620	3,296.600	3,436.250	3,146.130	87.988	6985.890	13,733.225	7,747.336	129.427	
พาณิชยกรรม	387.340	764.722	931.625	1,339.007	374.715	140.620	653.141	512.521	364.472	
อุตสาหกรรม	409.410	109.410	237.600	62.400	15.241	42.550	42.550	-	-	
คลังสินค้า	34.850	34.850	46.875	46.875	131.636	45.020	46.020	-	-	
สถานที่ราชการ	112.760	153.090	184.330	224.660	199.237	26.230	136.900	159.670	608.730	
สถาบันการศึกษา	227.630	227.630	29.204	29.204	12.830	181.580	181.580	-	-	
ศาสนสถาน	230.010	104.600	126.750	1.240	0.539	272.380	272.380	-	-	
ที่พักผ่อนหย่อนใจ	-	-	-	-	-	99.300	139.814	40.514	40.800	
ถนน ตรอก ซอย	560.450	1,188.500	1,161.895	1,779.945	317.592	1077.450	5,063.640	3,976.190	369.037	
เกษตรกรรม	231.200	52.500	25.200	153.500	66.393	34181.640	21,650.811	12,530.829	36.660	
แม่น้ำ ลำคลอง	1,517.830	910.696	607.132	-	-	1455.600	1,436.600	20.000	1.374	
ที่ว่าง	618.627	632.600	325.239	439.212	84.687	6302.660	6,047.589	255.071	4.047	
รวม	10,304.727	7,465.000	7,100.100	4,260.373	41.344	52339.920	49,441.260	2,898.670	5.638	

ที่มา : ฝ่ายแผนที่ กองสำรวจและแผนที่ สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

หมายเหตุ ปี พ.ศ. 2529 เขตบางพลัดยังเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เขตบางกอกน้อย

ในขณะที่การใช้ที่ดินทางการเกษตรที่เป็นสวนผลไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว แสดงให้เห็นว่าในช่วง 40 กว่าปีที่ผ่านมเกิดการขยายตัวของการใช้ที่ดินและกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ทางการค้า พาณิชยกรรมจะมากระจุกตัวตั้งแต่บริเวณถนนเป็นเกล้า - ถนนบรมราชชนนี ส่วนพื้นที่พักอาศัยที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นก็จะกระจายกันตามแนวลำคลองและบริเวณที่ถนนตัดผ่านทั้งถนนสายรอง สายย่อย ถนนซอยและถนนย่อย

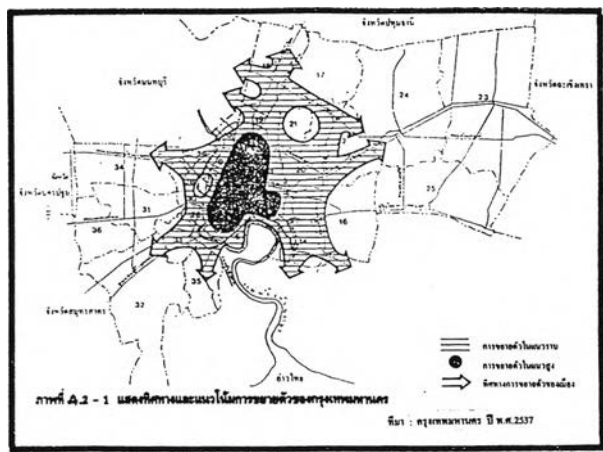
ตารางที่ 4.2 - 4 แสดงการเปลี่ยนแปลงใช้ที่ดินเกษตรในจังหวัดนนทบุรี ปี พ.ศ. 2527 - 2536

ปี พ.ศ.	จำนวนเนื้อที่ทั้งหมด (ไร่)		
	เนื้อที่ทั้งหมด	เนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร	เนื้อที่อื่นๆ
2527	388,939	209,972	178,967
2528	388,939	209,955	178,984
2529	388,939	205,945	182,994
2530	388,939	214,861	174,078
2531	388,939	206,348	182,591
2532	388,939	200,464	188,475
2533	388,939	202,239	186,700
2534	388,939	186,914	202,025
2535	388,939	172,138	216,801
2536	388,939	162,345	226,594

ที่มา : สมุดรายนามสถิติจังหวัดนนทบุรี ปี พ.ศ. 2540

การเพิ่มขึ้นของการใช้ที่ดินด้านพาณิชยกรรมและการพักอาศัย เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อมโยงจากการเจริญเติบโตของเมืองและการขยายตัวชุมชนเอง ในการที่จะพัฒนาด้านการลงทุนในพื้นที่ที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ ขึ้นมาให้คุ้มกับค่าตอบแทนและราคาที่ดินที่สูงขึ้น ซึ่งได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการใช้ที่ดินของชุมชนริมน้ำที่อยู่ในบริเวณนี้ ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและพื้นที่ต่อเนื่องตลอดแนวคลองดังนี้

ZONE - Aจากการเจริญเติบโตของเมืองที่มีทิศทางและการกระจายตัวของการใช้ที่ดินที่แผ่ขยายออกมาทางฝั่งตะวันตกของกรุงเทพฯ โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นถนนสายหลักและสายรองทำให้เกิดการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมจนกลายเป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วย อาคารขนาดใหญ่ สำนักงานห้างสรรพสินค้า

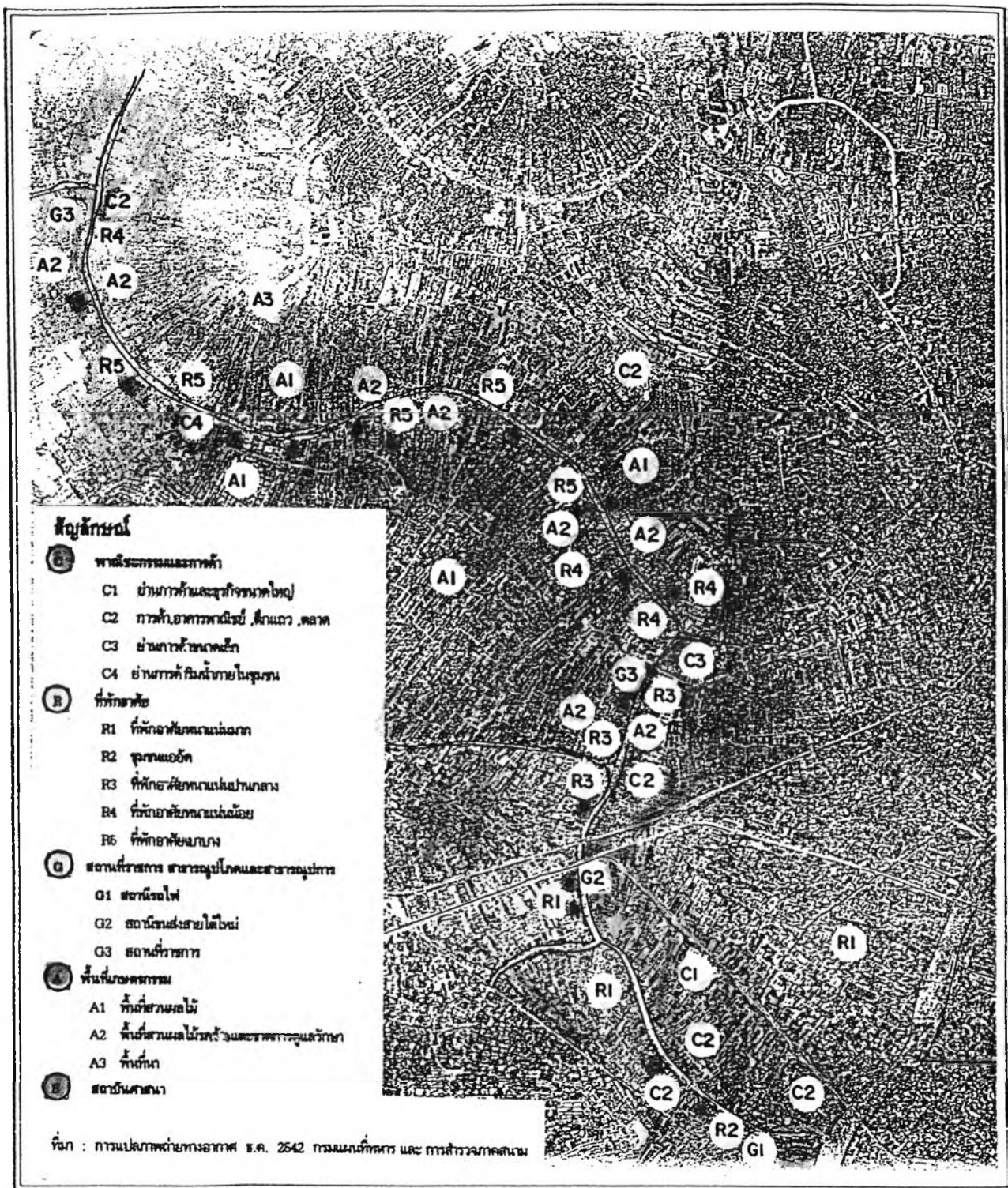

ที่ตั้งจับกลุ่มกันอย่างหนาแน่น และกระจายตัวจากแนวถนนเข้าสู่พื้นที่ด้านในที่ติดกับแนวคลองบางกอกน้อย เกิดเป็นรูปแบบของการใช้ที่ดิน และอาคารประเภทต่างๆ เช่น อาคารพาณิชย์ ตึกแถว บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียม ร้านอาหารริมน้ำ เป็นการตอบสนองกับการขยายตัวของกิจกรรม ด้านที่พักอาศัยและการลงทุนทางธุรกิจ ดังนั้นพื้นที่ในบริเวณนี้รวมทั้งพื้นที่ที่ติดกับริมน้ำจึงมีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว จากที่เคยเป็นส่วนผลไม้และพื้นที่พักอาศัยริมน้ำ ก็มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ลักษณะของอาคารที่เกิดขึ้นใหม่ตามแนวลำคลองนี้จึงมีลักษณะของอาคารที่คงทนถาวรสูง ส่วนอาคารพักอาศัยที่เป็นเรือนไม้ก็จะมีความหนาแน่นที่สูงขึ้นและกระจุกตัวเป็นช่วงๆ ตามแนวลำคลองโดยมีสภาพที่ทรุดโทรมและขาดการดูแลรักษา ประกอบกับพื้นที่ใน ZONE นี้มีความหนาแน่นของประชากรสูงและมีสภาพของอาคารบ้านเรือนที่หนาแน่นมาก จนพื้นที่สวนในบริเวณนี้หมดลง เหลือเพียงแต่พื้นที่บางส่วนที่เคยเป็นส่วนและมีสภาพกว้างขาดการดูแลรักษา ทำให้สภาพของพื้นที่ จึงเป็นพื้นที่ที่รอการพัฒนาทางด้านการลงทุน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการใช้ที่ดินในอนาคตของพื้นที่ในบริเวณนี้จะยังคงมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และส่งผลต่อสภาพของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำที่ยังคงเหลืออยู่อย่างเลือนลาง

ZONE - B ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดขึ้นใหม่จะเป็นการกระจายตัวในบริเวณที่มีถนนตัดผ่านหรือบริเวณที่การเข้าถึงทางบกสะดวก โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นนี้ส่วนใหญ่จะถูกใช้เพื่อประกอบกิจการการค้าและการพักอาศัย ที่เกาะตัวแนวยาวตามเส้นทางถนน โดยมีลักษณะของอาคารประเภทต่างๆ เช่น ตึกแถว ร้านค้า อาคารพาณิชย์ และอาคารพักอาศัยที่เป็นแบบอาคารสมัยใหม่ ส่วนการใช้ที่ดินบริเวณริมน้ำที่ติดกับเส้นทางคลองหลักยังคงมีสภาพของการพักอาศัยแบบริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของอาคารบ้านเรือนจะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหรือแบบสองชั้นยกพื้นสูงหน้า การขยายตัวของชุมชนเป็นการขยายตัวตามแนวลำน้ำในปริมาณที่หนาแน่นขึ้นจนไม่เกิดช่องว่างที่ติดกับแนวลำคลอง ประกอบกับข้อจำกัดของพื้นที่ที่การเข้าถึงทางบกยังไม่สะดวก ไม่เอื้อต่อการขยายตัวและการลงทุนจากภายนอก ทำให้การใช้ที่ดินริมน้ำส่วนใหญ่จึงถูกใช้เป็นที่พักอาศัย อาคารราชการ วัด โรงเรียน ส่วนลักษณะของการใช้พื้นที่ด้านหลังที่ติดกับอาคารพักอาศัยริมน้ำทางฝั่งขวาที่มาจากปากคลองบางกอกน้อยที่เคยเป็นส่วนผลไม้อีกมีสภาพเป็นส่วนที่รกร้างและขาดการดูแลรักษา ในขณะที่พื้นที่ด้านหลังทางฝั่งซ้ายยังคงมีการทำสวนอยู่แต่ก็ยังมีสภาพของสวนที่รกร้างอยู่บ้าง การขยายตัวของการใช้ที่ดินในบริเวณนี้จะเห็นได้ชัดว่าปริมาณพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ทางการค้าก็จะมีปริมาณที่สูงขึ้น พื้นที่เกษตรก็จะลดลง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นจุดตัดของเส้นทางถนนและบริเวณที่ถนนเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำ กิจกรรมการใช้ที่ดินบริเวณริมน้ำก็จะถูกปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ความหนาแน่นของประชากรในบริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของกรุงเทพฯ ทำให้ปริมาณความหนาแน่นของประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยจะมีการกระจุกตัวของการใช้ที่ดินและอาคารบ้านเรือนตามแนวลำคลองที่เป็นคลองหลักและตามแนวถนน

ZONE - C ลักษณะของการใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นการพักอาศัยและเป็นพื้นที่ทางการเกษตร มีการกระจุกตัวของผู้คนและบ้านพักอาศัยตามแนวลำน้ำ โดยการใช้เส้นทางน้ำทั้งคลองสายหลักและคลองย่อยในการเดินทางและเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนเข้าหากัน ประกอบกับการเข้าถึงทางบกที่ไม่สะดวกและถนนที่ตัดผ่านจะเป็นลักษณะของถนนซอยหรือถนนย่อยที่สร้างขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ และพื้นที่บางส่วนก็ยังไม่มีการเข้าถึงทางบก ทำให้ผู้คนในบริเวณนี้ต้องอาศัยเส้นทางน้ำ และ การเดินเท้าตามแนวสวนออกสู่พื้นที่คลองหลักเพื่อที่จะเดินทางออกสู่ภายนอก ซึ่งใช้เวลาในการเดินทางทางน้ำในการเข้าสู่พื้นที่เมืองหรือเดินทางต่อที่เชื่อมกับถนนสายหลักเพียงไม่กี่นาที

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

แผนที่ 4.2 - 4 แสดงลักษณะของการใช้ที่ดินบริเวณริมคลองบางกอกน้อย ช่วงเดือน ค.ศ. พ.ศ.2541 - 2542

สัญลักษณ์ภาพฐาน

- เส้นทางแม่น้ำลำคลอง
- เส้นทางการคมนาคมทางบก
- เส้นทางรถไฟ
- การใช้พื้นที่อาคาร

ขนาดกระดาษ
1: 50,000

เป็นการประหยัดเวลาอย่างมาก ลักษณะของการใช้ที่ดินในบริเวณนี้ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก การใช้ที่ดินริมน้ำส่วนใหญ่จะถูกใช้เพื่อการพักอาศัย พื้นที่วัด โรงเรียน และพื้นที่สวน การขยายตัวของการใช้ที่ดินจะเป็นการขยายตัวด้านที่พักอาศัยของผู้คนในชุมชนมากกว่าการขยายตัวจากภายนอก โดยมีปริมาณความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นจะเกิดบริเวณริมน้ำ

จากสภาพของการใช้ที่ดินในปัจจุบันตามแนวลำน้ำจะพบว่าพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงสูงมากคือ บริเวณที่อยู่ปากคลองบางกอกน้อย ส่วนพื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปบริเวณจังหวัดนนทบุรีที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงสะดวกและเป็นแหล่งที่ตั้งของสาธารณูปโภคหรือสาธารณูปการ ความหนาแน่นหรือกิจกรรมการใช้ที่ดินประเภทต่างๆก็จะสูงตาม(ดูแผนที่ 4.2 - 4 ถึง 4.2 - 7 ประกอบ)

การเปลี่ยนแปลงลักษณะและสภาพของอาคารริมคลอง

การวางตัวและทิศทางอาคาร

การตั้งถิ่นฐาน สภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนบริเวณริมน้ำ จะเป็นตัวสะท้อนลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจนด้วยลักษณะของอาคารบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชน เริ่มจากภาพในอดีตของชุมชนริมน้ำที่เคยมีการปลูกสร้าง บ้านบนเรือนแพ บ้านริมตลิ่ง อาคารทรงไทยแบบยกพื้นสูงเพื่อหนีน้ำ มีหั่วสะพาน ชานทำน้ำหรือศาลาริมน้ำที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างที่พักอาศัยกับผู้คนและสังคมของชุมชนริมน้ำเข้าด้วยกัน โดยมีพื้นที่ที่เปิดโล่งบริเวณริมน้ำไว้เพื่อการติดต่อสื่อสารและไปมาหาสู่กันโดยใช้เส้นทางน้ำ กล่าวคือชุมชนริมน้ำในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางการค้า การปลูกสร้างอาคารจึงสร้างให้อยู่ใกล้กับแม่น้ำลำคลอง โดยมีธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์อันแสดงถึงความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอกิน พออยู่ ไม่สับสนวุ่นวายเหมือนกับสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมแบบธุรกิจ การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนของผู้คนในบริเวณนี้จึงคำนึงถึงเส้นทางน้ำเป็นหลัก เนื่องจากความต้องการใช้ประโยชน์จากน้ำ การวางตัวและทิศทางของอาคารบ้านเรือนจึงหันหน้าออกสู่แม่น้ำลำคลอง ลักษณะของชุมชนจึงเป็นแบบชุมชนที่สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่บนบก และสามารถปรับสภาพความเป็นอยู่ให้เข้ากับน้ำขึ้น น้ำลงและสภาพน้ำท่วมในพื้นที่ต่อมาก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามยุคตามสมัย และระดับของความผูกพันของผู้คนกับน้ำ รวมทั้งความเจริญทางเทคโนโลยี โดยสภาพของอาคารบ้านเรือนเริ่มมีการปิดมิดชิดมากขึ้น มีประตูเหล็กตัดไว้คอยป้องกันภัยที่มาจากภายนอก มีการวางขอบเขตแนวอาคาร การกั้นรั้วตามแนวเขตที่ดิน การวางทิศทางของอาคารที่ต่างไปจากเดิม โดยคำนึงถึงความสะดวกสบายของการเข้าถึงหรือลักษณะของกิจกรรมการใช้ที่ดิน การเลือกใช้วัสดุการก่อสร้างที่เรียบง่ายและมีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน ก็เปลี่ยนไปเป็นวัสดุที่คงทนถาวรหรือกึ่งถาวรมีโครงสร้างที่แข็งแรง การวางทิศทางของอาคารที่เกิดขึ้นใหม่เริ่มจะละทิ้งน้ำหรือความผูกพันกับน้ำ โดยการหันหน้าเข้าหาถนนและหันหลังเข้าหาน้ำ ขนาดและบริเวณรอบบ้านที่เคยกว้างก็แบ่งซอยให้มีขนาดเล็กลงจนเกิดการเบียดชิดติดกัน

ลักษณะของอาคารบ้านเรือน

จากสภาพอาคารบ้านเรือนริมน้ำที่ยังคงเห็นอยู่ตามแนวลำน้ำในปัจจุบันจะพบว่า เรือนทรงไทยที่เคยมีมากในอดีตและเป็นสัญลักษณ์ของบ้านริมคลองและชุมชนริมน้ำ ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเสียส่วนมากจนไม่เห็นสภาพของเรือนแพหรือเรือนทรงไทยที่มีสภาพสมบูรณ์เหลืออยู่ มีแต่เรือนไทยภาคกลางบริเวณตรงข้ามที่ว่าการ

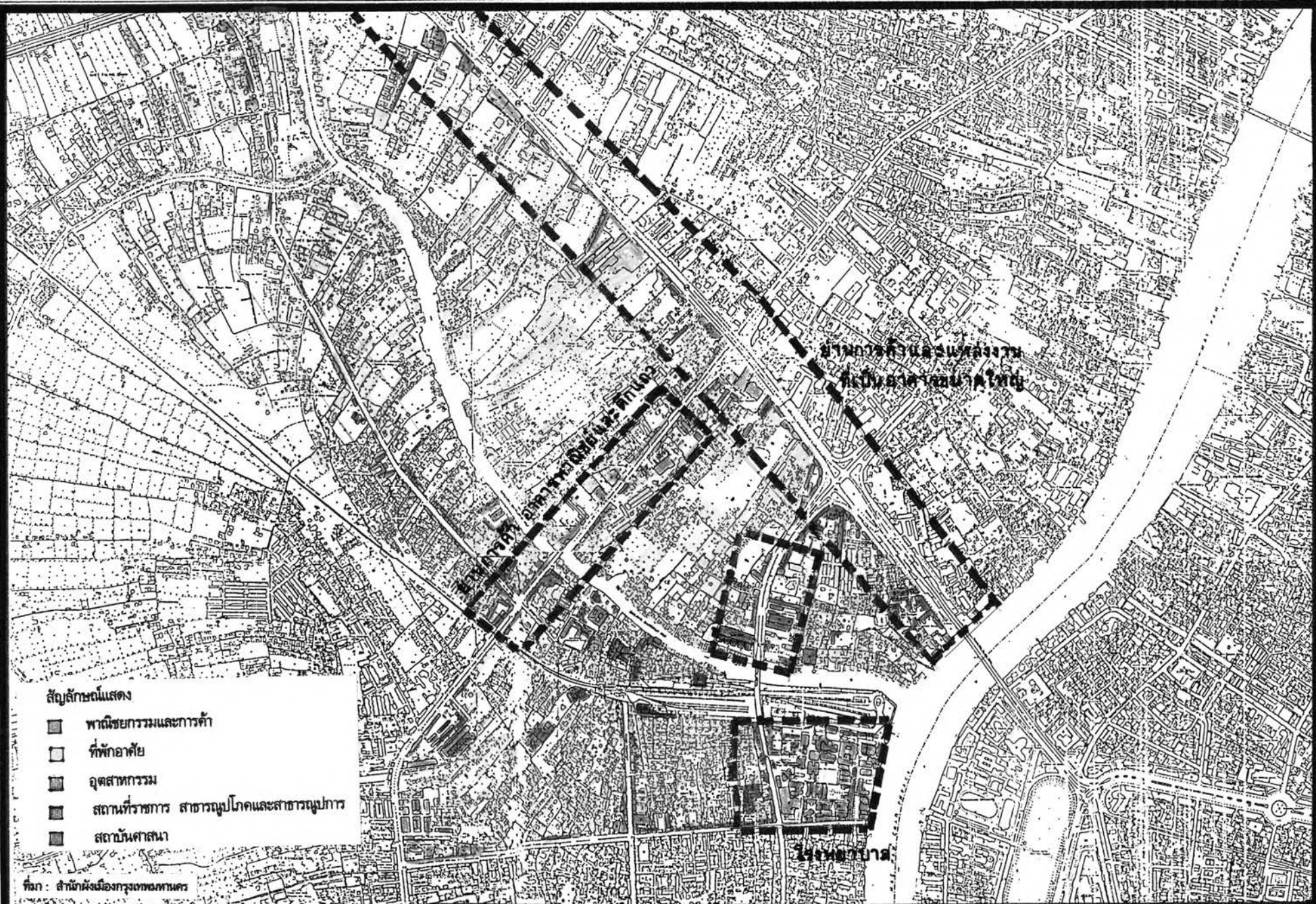
อำเภอบางกรวยที่มาปลูกที่หลังซึ่งมาจากผู้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ หรือ ผู้คนที่อาศัยอยู่เดิมที่มีรายได้หรือสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นจากการขายที่ดิน บางเรือนก็ได้มีการต่อเติมอาคารเรือนไทยจนมีลักษณะของเรือนผสมระหว่างรูปแบบใหม่กับรูปแบบทรงไทยแบบเดิม ส่วนเรือนค้าขายที่เคยเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าก็คงเหลืออยู่เพียงในบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง(บริเวณ ZONE - C) ที่ยังคงพอเห็นเค้าโครงอยู่บ้างแต่ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปมากพอสมควร ส่วนรูปแบบและลักษณะของอาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะของ เรือนไทย เรือนค้าขาย เรือนทรงมะนิลาที่ปลูกสร้างตามแนวลำคลองบริเวณปากคลองบางกอกน้อย(บริเวณ ZONE-A) ก็มีสภาพทรุดโทรมและของการขาดการดูแลรักษาจนพังทลายหรือสูญหายไป โดยมีลักษณะของเรือนชาวบ้าน เรือนร่วมสมัยและอาคารสมัยใหม่ (ดูรายละเอียดลักษณะของอาคารประกอบ)เข้ามาแทนที่มากขึ้น โดยเฉพาะเรือนชาวบ้านที่มีอยู่ในปริมาณมากและกระจายอยู่ตามแนวลำคลองในจังหวัดนนทบุรี จึงเป็นตัวสร้างบรรยากาศของสภาพท้องถิ่นและความเป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงเหลืออยู่ แม้จะมีการปรับสภาพของอาคารบ้านเรือนไปบ้างบริเวณ ZONE - B และ C แต่ก็ยังคงพบเห็นสภาพของความผูกพันของผู้คนในชุมชนกับสายน้ำ จากลักษณะของอาคารบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมของชุมชน

การขยายตัวของอาคารบ้านเรือน

ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนจึงมีรูปแบบที่มีความแตกต่างกัน ตามระดับของรายได้ การเข้าถึงขนาดของชุมชน และความผูกพันของการใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง ส่วนอาคารสมัยใหม่ที่มีรูปทรงต่างๆก็จะมาพร้อมกับการเข้าถึงทางบก ดังจะเห็นได้จากบริเวณจุดแยกหรือจุดตัดบริเวณที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงได้สะดวกก็จะเกิดการขยายตัวด้านที่อยู่อาศัยอย่างรวดเร็ว บวกกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่เปลี่ยนจากพึ่งพาทางน้ำมาสู่การพึ่งพาทางบกมากขึ้น ในขณะที่ผู้คนส่วนหนึ่งได้ปรับรูปแบบและการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่อีกส่วนหนึ่งก็ปรับแนวระยะถอยร่นของตัวอาคารให้ขึ้นอยู่บนบกด้านในแทนที่การปลูกบ้านริมตลิ่งโดยการสร้างเขื่อนที่มีความแข็งแรงเพื่อป้องกันน้ำท่วม มีการถมดินให้สูงกว่าที่เป็นอยู่เดิม และขยายตัวอาคารออกสู่พื้นที่ด้านหลังลักษณะของการขยายตัวของพื้นที่ของอาคารบ้านเรือนจึงมีความแตกต่างกัน ระหว่างชุมชนที่อยู่ในเมือง(ZONE -A) ที่มีการขยายตัวหรือการเพิ่มขึ้นของอาคารจะเริ่มขยายตัวจากพื้นที่ด้านในที่ติดกับเส้นทางบก เข้าไปหาพื้นที่ริมน้ำ และมีการกันรั้วรอบขอบชิดในพื้นที่แล้วจึงขยายไปยังพื้นที่อื่นต่อไป ดังจะเห็นได้จากพื้นที่บริเวณแขวงศิริราช แขวงบางปทุม แขวงบางขุนนนท์ ส่วนพื้นที่ริมน้ำที่อยู่ในเขตบางกรวย บางใหญ่ และ อำเภอเมืองนนทบุรี (ZONE - B และC) ที่ยังมีลักษณะของชาวสวนและการเข้าถึงทางบกยังไม่สะดวก การขยายตัวของอาคารจะเป็นการต่อเติมตัวอาคารทั้งทางด้านด้านหน้าและด้านหลัง เป็นการขยายตัวเรือนออกไปเมื่อจำนวนผู้คนในครอบครัวมากขึ้นหรือการเพิ่มจำนวนอาคารบ้านเรือนก็จะเพิ่มขึ้นในพื้นที่ริมน้ำโดยการสร้างบ้านเรือนติดกันในพื้นที่ริมน้ำทั้งคลองสายหลัก และคลองสายรอง

ลักษณะสำคัญที่ทำให้สภาพอาคารบ้านเรือนมีการเปลี่ยนแปลงอันมีผลมาจาก สภาพทางภูมิศาสตร์ ความรู้สึก ค่านิยมและความผูกพันของผู้คนในชุมชนที่มีกับน้ำ ตัวบทกฎหมาย หรือข้อห้ามในการปลูกเรือนริมน้ำและการรुक้ำพื้นที่คลอง มาจนถึงปัจจุบันมีกฎหมายว่าด้วยระยะร่นจากแนวแม่น้ำลำคลอง และการกำหนดผังเมืองของพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อย จึงมีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพอาคารบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำ

ย่านการค้าและแหล่งงาน
ที่เป็นตลาดขนาดใหญ่

ย่านการค้า

ย่านการค้า

สัญลักษณ์แสดง

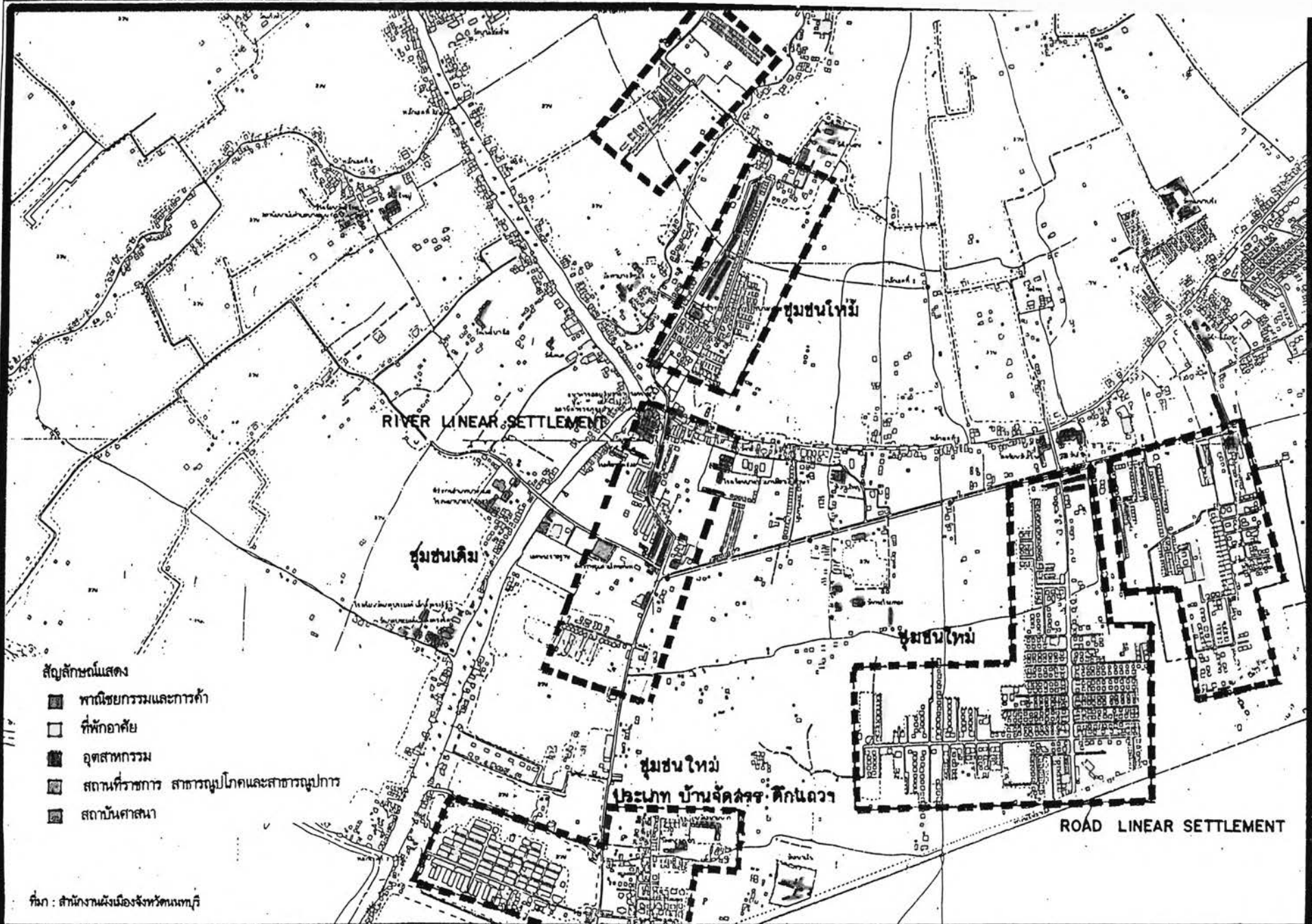
- พาณิชยกรรมและการค้า
- ที่พักอาศัย
- อุทยาน
- สถานที่ราชการ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- สถานศึกษา

ที่มา : สำนักงานเมืองกรุงเทพมหานคร

แผนที่ 4.2 - 5 แสดงรายละเอียดลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณ ZONE - A

มาตราส่วน 1 : 15,000

สัญลักษณ์แสดง

- ทาณิชยกรรมและการค้า
- ที่พักอาศัย
- อุตสาหกรรม
- สถานที่ราชการ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- สถาบันศาสนา

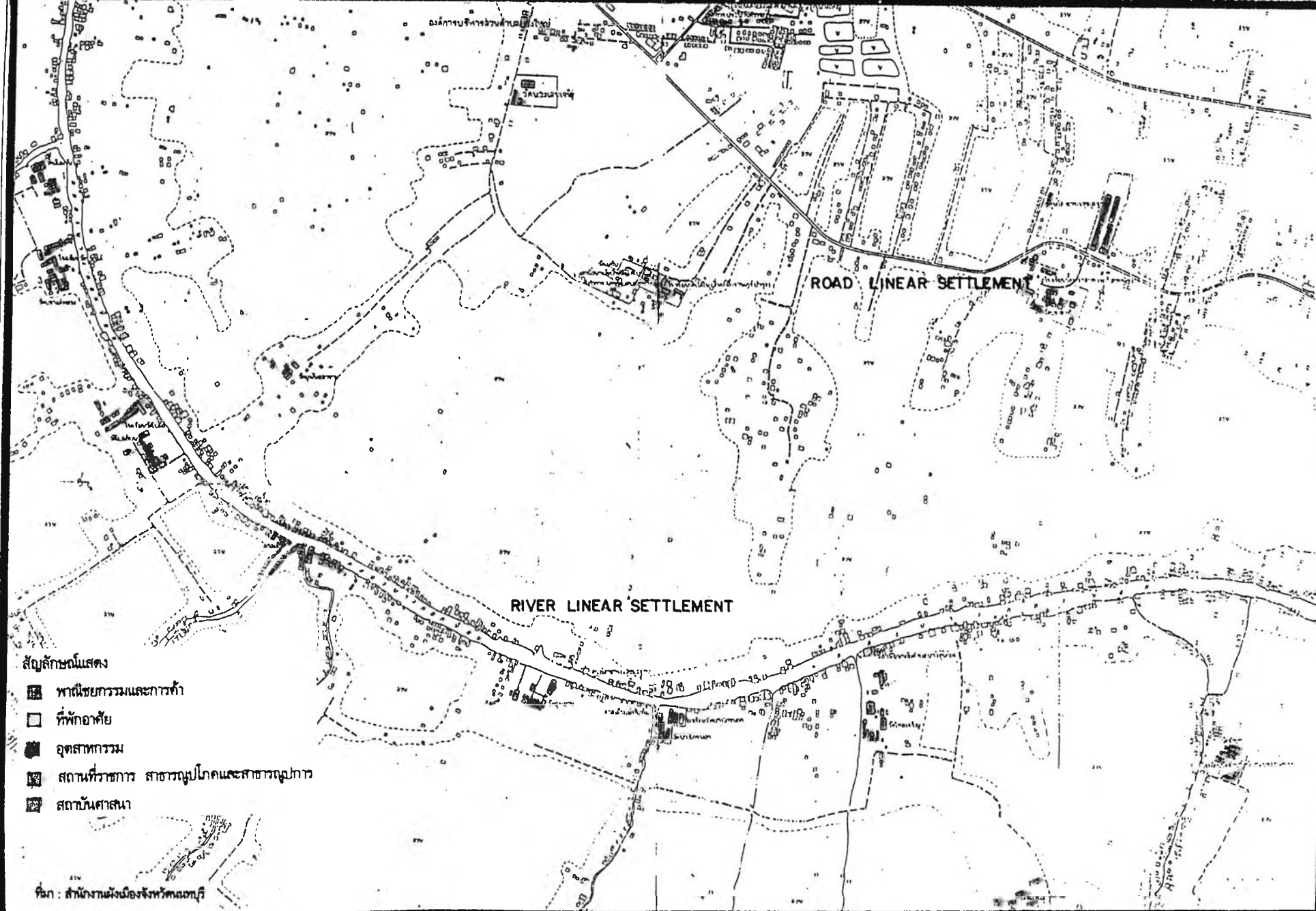
ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดนนทบุรี

แผนที่ 4.2 - 6 แสดงรายละเอียดลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณ ZONE - B

มาตราส่วน 1 : 15,000

ระบบเครือข่ายลำน้ำและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการสัญจร

สภาพทางภูมิศาสตร์และโครงสร้างของสายน้ำในอดีตมีเครือข่ายของลำน้ำ ที่เชื่อมโยงจนเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ (ดูแผนที่ 4.2 - 1 และ 4.2 - 2 ประกอบ) ลักษณะของการระบายน้ำหรือการใช้พื้นที่จึงมีลักษณะของการกระจายน้ำได้อย่างทั่วถึง โดยใช้ระบบเครือข่ายลำน้ำย่อยเป็นตัวสนับสนุน รูปแบบโครงข่ายลำน้ำบริเวณคลองบางกอกน้อยจึงมีรูปแบบของการแตกสาขาในลักษณะที่เรียกว่า Capital letter เป็นลักษณะเฉพาะที่เห็นได้เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่สามารถแยกหน่วยของลำน้ำจากขนาดทางกายภาพ ประเภท และจำนวนเรือที่สัญจรการใช้ประโยชน์ออกเป็น

- คลองสายหลัก : ถือได้ว่าเป็นหน่วยลำน้ำซึ่งแยกแขนงออกจากแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นเส้นทางหลักของเรือโดยสารทางยาว เรือเครื่องกลางลำ ผู้คนเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คลองนอก
- คลองสายรอง : เป็นลำน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างคลองสายหลักเข้าด้วยกัน ผู้คนเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าคลองใน
- คลองสวน : เป็นลำน้ำกิ่งปลายตัน ต่อเชื่อมกันหลายๆระหว่างคลองสายหลัก - สายรอง เป็นลำต้นน้ำที่เชื่อมในสวนกับคลองนอก
- ลำประโดน : ลำน้ำปลายตันหน่วยสุดท้ายในการส่งผ่านน้ำเพื่อการเกษตรในเครือข่ายลำน้ำทั้งหมด
- ร่องสวน : พื้นที่เก็บน้ำเพื่อการเกษตรด้านสุดท้ายภายในสวน

เครือข่ายลำน้ำที่มีในคลองบางกอกน้อยไม่เพียงทำหน้าที่เพื่อการเกษตร การคมนาคมทางน้ำ ยังคงเป็นการสนับสนุนการดำรงชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ(อ้างถึง เทิดศักดิ์ เตะะกิจจจร , 2541) โดยเฉพาะผู้คนที่มืออาชีพทางการเกษตร ยังคงใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคจะเห็นได้จากบริเวณริมน้ำของ ตำบลบ้านกว้าง ตำบลบางศรีเมือง ตำบลบางคูเวียง ตำบลบางขุน ที่อยู่ใกล้กับคลองหลักในจังหวัดนนทบุรี

การขยายตัวของพื้นที่เมืองและการพัฒนาแบบสมัยใหม่ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบของเครือข่ายลำน้ำที่เปลี่ยนจากชุมชนชาวน้ำเป็นชุมชนบนบกแทน เปลี่ยนจากระบบการสัญจรทางน้ำไปเป็นการสัญจรทางบก(ดูภาพที่ 4.2 - 2 ประกอบ)ส่งผลต่อการระบายน้ำและความต่อเนื่องของเครือข่ายในพื้นที่สีเขียวที่อยู่ลึกเข้าไปเกิดความตื้นเขินของหน่วยลำน้ำย่อย ประกอบกับการขยายตัวของประชากรที่เพิ่มขึ้นในเขตพื้นที่ชั้นในทำให้เกิดความต้องการด้านที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับศูนย์กลางเมือง(บริเวณ ZONE -A) อย่างในเขตบางกอกน้อย บางพลัด ดลิ่งชั้น รูปแบบของการเดินทางของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยจึงมีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 - 5 แสดงการเดินทางของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

บริเวณ	จำนวนครัวเรือน	จำนวนคนทำงาน	รูปแบบการเดินทาง			
			ทางบก	ร้อยละ	ทางน้ำ	ร้อยละ
ZONE -A	40	129	129	100	0	0
ZONE - B	40	120	74	58.73	46	36.51
ZONE - C	40	181	66	36.46	115	63.54
รวม	120	430	269	62.56	161	37.44

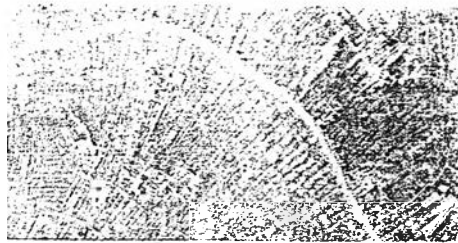
ที่มา : การออกแบบสอบถาม

แผนที่แสดงที่ตั้งบริเวณคลองบางกอกน้อย

ภาพถ่ายทางอากาศของเขตบริเวณที่ตั้ง

บริเวณที่ตั้งที่อาศัยระบบการสัญจรทางน้ำ

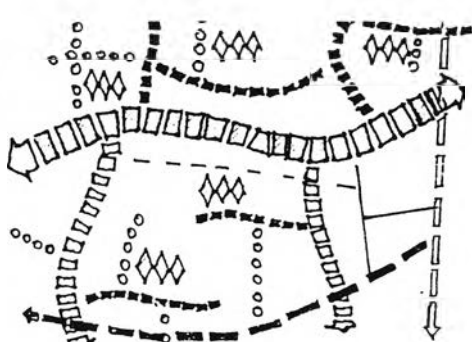

บริเวณที่ตั้งที่เข้าสู่ระบบการสัญจรทางบก

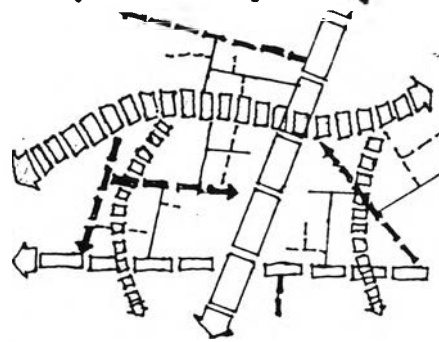

แสดงการเปลี่ยนแปลงผังเมืองระบบการสัญจรทางน้ำเข้าสู่รูปแบบการสัญจรทางบก

ระบบการสัญจรและเครือข่ายค่าน้ำย่อย

รูปแบบของการสัญจรจากน้ำสู่บก

สัญลักษณ์แสดง

คคลองสายหลัก

คคลองสายรอง

ถนนสายหลัก

ถนนสายรอง

คคลองสวน

๐๐๐๐ ถ้ำประโคน

ถนนย่อย

ถนนซอย

ร่องสวน

ทางเท้า

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

ภาพที่ 4.2 - 2 แสดงการเปลี่ยนแปลงระบบการสัญจรจากน้ำสู่เส้นทางบก

สัญลักษณ์

ที่มา : จากการศึกษาภาคสนาม

ซึ่งจากตารางที่ 4.2 - 5 จะเห็นได้ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานคร บริเวณ ZONE - A ได้เปลี่ยนรูปแบบของการเดินทางไปใช้เส้นทางบกถึงร้อยละ 100 ของการเดินทาง ส่วนพื้นที่ บริเวณ ZONE - B ที่การเข้าถึงทางบกในปัจจุบันมีความสะดวกสบายมากขึ้นปริมาณการเดินทางจะสูงถึง ร้อยละ 58.73 ในขณะที่เส้นทางน้ำก็ลดบทบาทลงเหลือเพียงร้อยละ 36.51 ส่วนพื้นที่ด้านในของคลองบางกอกน้อย บริเวณ ZONE - C ที่ความเจริญและกระแสของการลงทุนยังเข้าไปไม่มากนักผู้คนในบริเวณยังคงมีความต้องการที่จะอาศัยเส้นทางน้ำในการเดินทาง โดยใช้ เรือพาย เรือติดเครื่องยนต์ เรือสองตอนหรือเรือเครื่องกลางลำ เรือทาง ยาวในการเดินทาง (ดูแผนที่ 3.3.4 - 2 ประกอบ) ดังนั้นลักษณะของความเป็นเครือข่ายลำน้ำในบริเวณ ZONE- A จึงได้สูญหายไปพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของถนน สภาพคูคลองสายรองได้ถูกเปลี่ยนเป็นทางระบายน้ำ คลองสวน ลำประโดน ร่องสวนก็มีการถมที่ดินและถูกพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยและกิจกรรมการใช้ที่ดินประเภทต่างๆของเมือง การเข้าถึงในพื้นที่บริเวณนี้จึงอาศัยระบบโครงข่ายการคมนาคมทางบกที่มีถนนสายหลัก สายรอง ถนนย่อย ซอย และทางเท้าเข้ามาแทนที่

ขนาดและกรรมสิทธิ์ของที่ดิน

จากสภาพอาคารบ้านเรือนที่มีความแออัดและจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อ การปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินและขนาดของพื้นที่ จากที่เคยเป็นพื้นที่ทางการเกษตรที่ติดลำน้ำก็กลายเป็นพื้นที่ พักอาศัยเรียงรายตลอดแนวคลอง พื้นที่สวนผลไม้ก็ลดลงอย่างต่อเนื่องเกิดการแบ่งปันกรรมสิทธิ์ของที่ดินให้แก่ บุตรหลานในครอบครัว ขนาดของที่ดินก็ถูกซอยเป็นพื้นที่พักอาศัยจนมีขนาดเล็กลงประกอบกับราคาที่ดินที่สูงขึ้น ทำให้คนที่เป็นเจ้าของที่ดินขายที่ดินและย้ายไปอยู่ที่ใหม่

ตารางที่ 4.2 - 6 แสดงสภาพความเป็นเจ้าของและขนาดของที่ดินบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

บริเวณ	จำนวนครัวเรือน	ภูมิลำเนาเดิม		เป็นเจ้าของที่ดิน		ขนาดของที่ดิน (ตร.ว.)					
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	0 - 50	51 - 100	101 - 200	201 - 399	1 - 5 ไร่	มากกว่า 5 ไร่
ZONE - A	40	19	48	21	53	29	7	2	2	0	0
ZONE - B	40	18	45	14	35	17	10	4	0	9	0
ZONE - C	40	30	75	33	83	7	0	0	0	21	12
รวม	120	67	56	68	57	53	17	6	2	30	12

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

จากตารางที่ 4.2 -6 , 4.2 - 7 จะพบว่า ผู้คนที่พักอาศัยอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยบางส่วน จะเป็นคนที่มีภูมิลำเนาจากที่อื่นที่มีได้มีลักษณะของความเป็นชุมชนริมน้ำ การย้ายการตั้งถิ่นฐานจึงเป็นการ แสวงหาแหล่งงานหรือที่ทำมาหากินที่มีอยู่ในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะมีปริมาณ เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการคมนาคมทางบกเข้าถึงก็จะเกิดการย้ายถิ่นฐานจากบริเวณใกล้เคียงเข้ามา อาศัยในพื้นที่ การปรับเปลี่ยนสภาพของความเป็นเจ้าของที่ดินจึงมีถึงร้อยละ 53 , 35 และ 83 ตามลำดับ ขนาดของที่ดินในเมืองบริเวณ ZONE - A ก็จะถูกใช้เป็นพื้นที่พักอาศัยขนาดเล็กประมาณ 1 -50 ตร.ว. เป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริเวณZONE - B ก็จะมีขนาดของที่ดินที่มีความหลากหลายมากขึ้น มีการแบ่งปันกรรมสิทธิ์

ในที่ดินให้เป็นพื้นที่ขนาดเล็กลง ประกอบพื้นที่บางส่วนจะเป็นการเช่าพื้นที่จาก วัดหรือหน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยบริเวณริมน้ำที่สามารถเดินทางน้ำได้สะดวกสบาย ในขณะที่พื้นที่ที่อยู่ลึกเข้าไปด้านในบริเวณ ZONE - C จะเป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่กว่าโดยจะมีขนาดของที่ดินประมาณ 1 - 5 ไร่เป็นส่วนใหญ่ แม้จะมีการขอย หรือแบ่งปันพื้นที่ให้มีขนาดเล็กถูตรหลานหรือบางส่วนก็ขายให้แก่บุคคลภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประโยชน์การใช้ที่ดินจากที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรและการพักอาศัยบริเวณริมน้ำสู่การพัฒนาในรูปแบบอื่นๆ

ดังนั้นพื้นที่บริเวณนี้จึงมีแนวโน้มของการแบ่งซอยขนาดของที่ดินให้มีขนาดเล็กลง โดยเฉพาะ พื้นที่บริเวณริมน้ำและบริเวณริมถนนโดยใช้เป็นที่พักอาศัย ที่สามารถเดินทางและติดต่อสื่อสารกับภายนอกได้ สะดวกรวดเร็ว

ตารางที่ 4.2 - 7 แสดงขนาดและกรรมสิทธิ์ที่ดิน

รายการ ขนาดที่ดิน(ตร.ว.)	เป็นเจ้าของที่ดิน			ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน			ภูมิลำเนาเดิม	ภูมิลำเนาที่ย้ายเข้ามา
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C	ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C		
0 - 50	13	3	1	16	14	6	23	30
51 - 100	4	5	0	3	5	0	9	8
101- 200	2	2	0	0	2	0	4	2
201 - 400	2	0	0	0	0	0	1	1
1 - 5 ไร่	0	4	20	0	5	1	23	7
มากกว่า 5 ไร่	0	0	12	0	0	0	7	5
รวม	21	14	33	19	26	7	67	53
รวมทั้งหมด	68			52			67	53

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

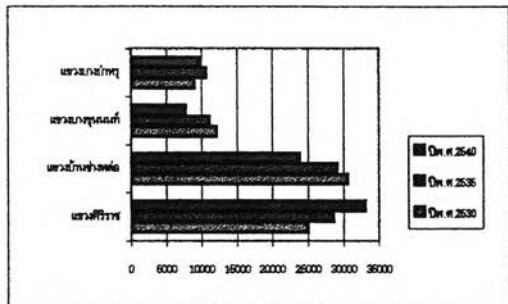
ตารางที่ 4.2 -8 แสดงภูมิลำเนาและระยะเวลาที่เข้ามาพักอาศัยบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

ระยะเวลา	1 - 5 ปี	6 - 10 ปี	11 - 20 ปี	21 - 40 ปี	มากกว่า 40 ปีขึ้นไป	รวม
ภูมิลำเนาที่ย้ายเข้ามา						
บริเวณใกล้เคียง	3	1	0	1	0	5
กรุงเทพฯชั้นใน	8	3	5	3	1	20
ต่างจังหวัดรอบๆกรุงเทพฯ	6	5	2	6	3	22
ต่างจังหวัดภูมิลำเนาอื่น	1	1	2	2	0	6
รวม	18	10	9	12	4	53
คิดเป็นร้อยละ	33.96	18.87	16.98	22.64	7.55	100.00

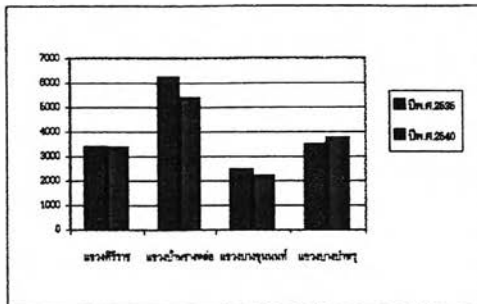
ที่มา : การออกแบบสอบถาม

จากสภาพของการเปลี่ยนแปลงขนาดและกรรมสิทธิ์ในที่ดินนี้ จะพบว่าการขายตัวของผู้คนในช่วง 40 กว่าปีที่ผ่านมานี้ จะเกิดการย้ายถิ่นฐานเพื่อเข้ามาพักอาศัยบริเวณคลองบางกอกน้อยเป็นจำนวนมาก (ดูตารางที่ 4.2 - 7 ประกอบ) โดยเฉพาะการย้ายพื้นที่ที่มาจากกรุงเทพมหานครชั้นในและต่างจังหวัดรอบๆ

แผนภูมิแสดงความหนาแน่นของประชากร (คน/ตร.กม.)

แผนภูมิแสดงความหนาแน่น (ครัวเรือน/ตร.กม.)

ลักษณะความหนาแน่นของอาคารในปัจจุบัน

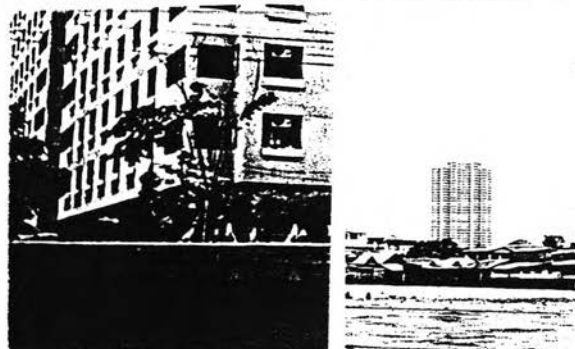
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ. 2516

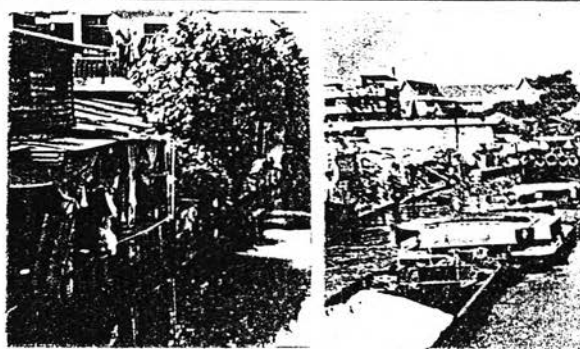
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน

รูปแบบอาคารทรงไทยเดิมที่อยู่วิมน้ำ

รูปแบบของอาคารสูงและอาคารสมัยใหม่ที่เกิดที่วิมน้ำ

คลองสายรองที่กลายเป็นทางระบายน้ำ

กิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่บริเวณพื้นที่วิมน้ำ

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

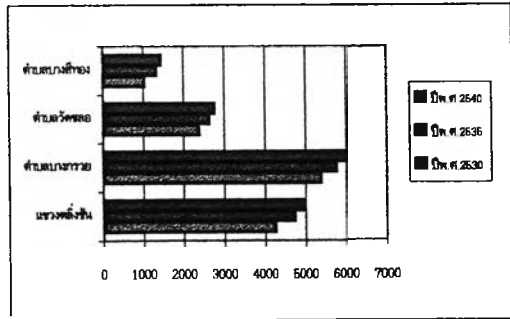
ภาพที่ 4.2 - 3 แสดงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำบริเวณ ZONE - A

สัญลักษณ์

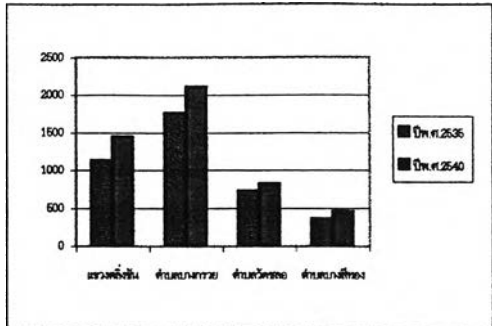

ที่มา :

แผนภูมิแสดงความหนาแน่นของประชากร (คน/ตร.กม.)

แผนภูมิแสดงความหนาแน่น (ครัวเรือน/ตร.กม.)

ลักษณะความหนาแน่นของอาคารในปัจจุบัน

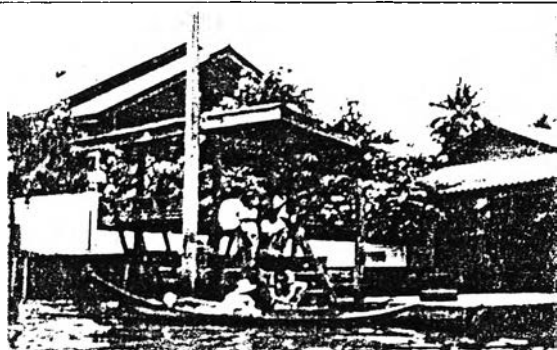
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ. 2516

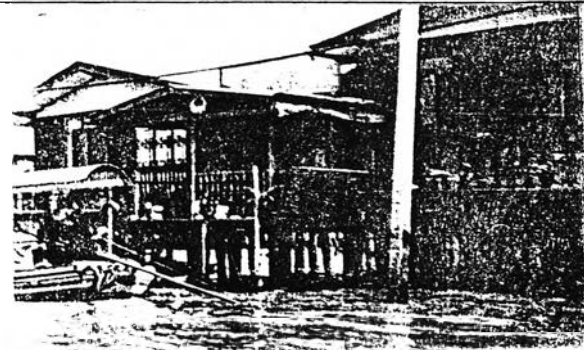
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน

เรือนไทยริมน้ำที่เกิดขึ้นใหม่บนตลิ่ง

บ้านและศาลาริมน้ำที่เชื่อมโยงกิจกรรมของชุมชน

ลักษณะของการปรับเปลี่ยนลักษณะของอาคารริมน้ำ

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

ภาพที่ 4.2 - 4 แสดงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำบริเวณ ZONE - B

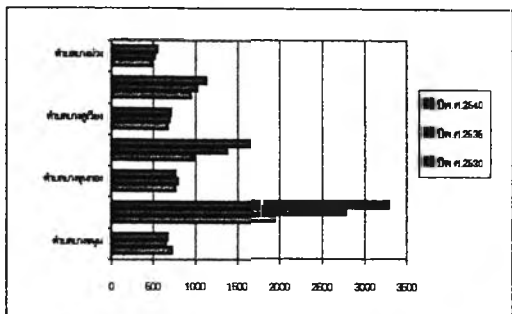
สัญลักษณ์

ที่มา :

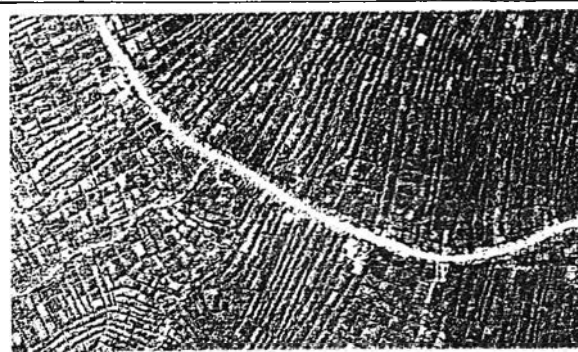
แผนภูมิแสดงความหนาแน่นของประชากร (คน/ต.ร.กม.)

ลักษณะความหนาแน่นของอาคารในปัจจุบัน

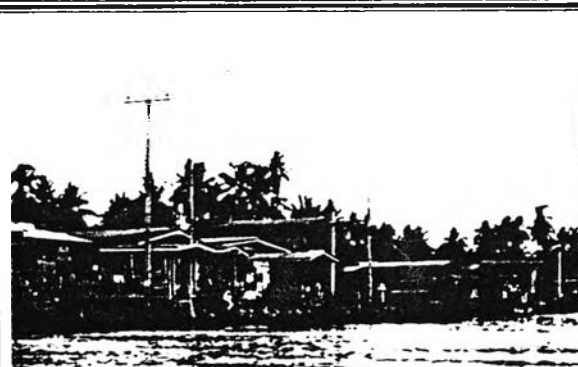
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ. 2495

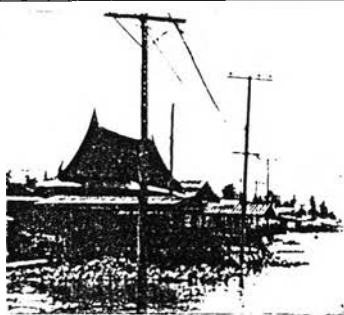
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานใน พ.ศ. 2516

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน

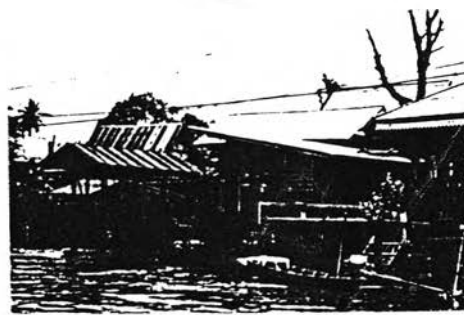
ลักษณะโดยทั่วไปของโรงเรียนวิมภา

ลักษณะของเรือนไทยริมฝั่งเดิม

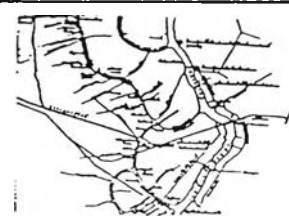
ร้านและศาลาที่เชื่อมโยงกิจกรรมของชุมชน

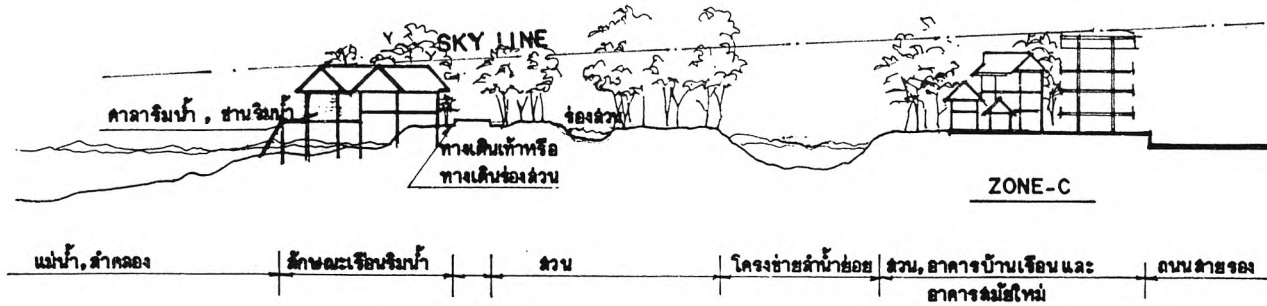
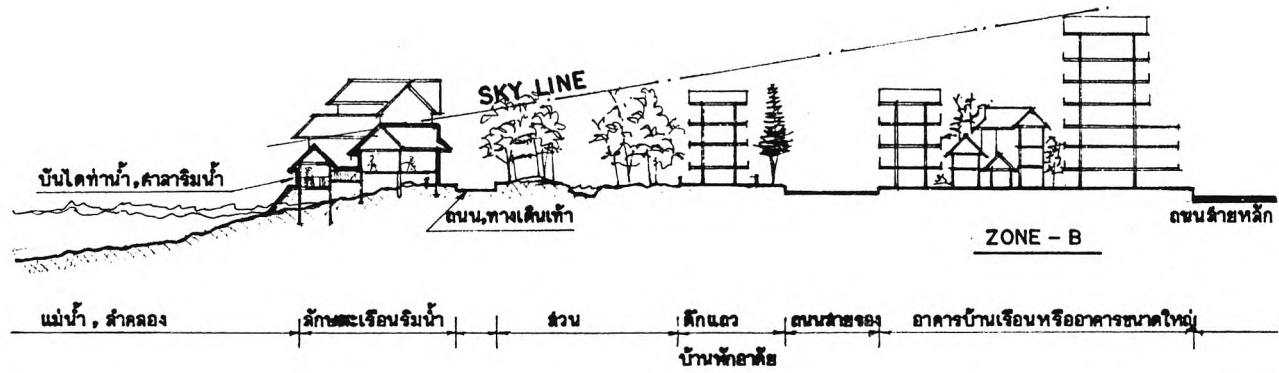
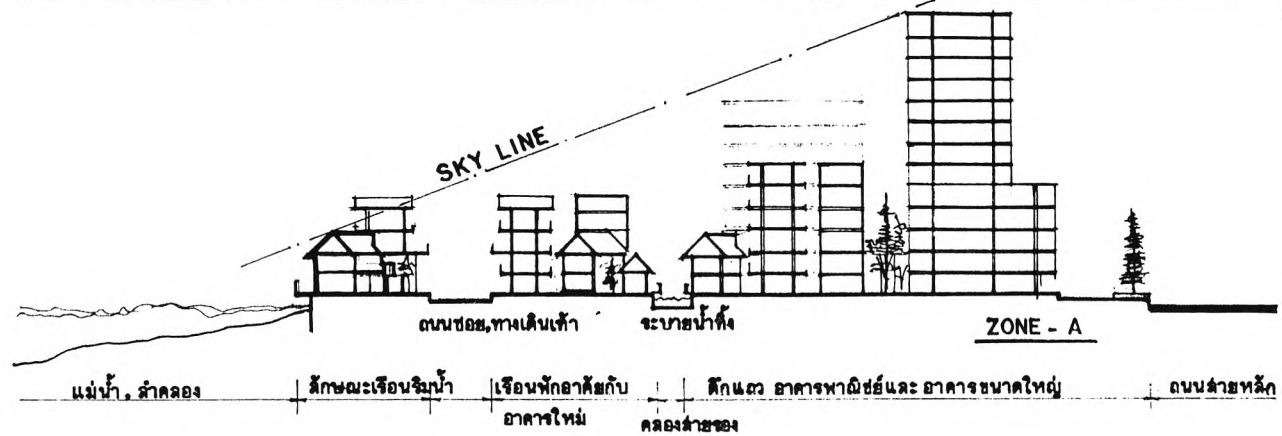
ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

ภาพที่ 4.2 - 5 แสดงการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของชุมชนริมน้ำบริเวณ ZONE - C

สัญลักษณ์

ที่มา :

ภาพที่ 4.2 - 6 แสดงแนวตั้งลักษณะอาคารบ้านเรือนจากแนวคลองถึงถนนสายหลัก

กรุงเทพ ซึ่งจะมีลักษณะของการกระจายตัวออกตามแนวลำน้ำ และจะอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2538 - 2542
ที่มีการย้ายเข้ามาพักอาศัยมากที่สุดถึงร้อยละ 33.96 การย้ายถิ่นฐานและการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงมีส่วนผลักดัน
ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบชานน้ำ

4.3 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของผู้คนในชุมชน

ลักษณะทางด้านอาชีพ

ลักษณะของชุมชนเริ่มนำจากที่เคยประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการพึ่งพาอาศัยน้ำในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย อันแสดงถึงวิถีชีวิตของผู้คนและสภาพสังคมชุมชนที่เป็นแบบชานน้ำ ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนสภาพตามลักษณะของความเจริญเติบโตของเมือง ทำให้ผู้คนต้องปรับเปลี่ยนอาชีพให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบเมืองมากขึ้น ตลอดจนค่าครองชีพที่สูงขึ้น จากชาวสวน ชานา และอาชีพรับจ้าง ก็เปลี่ยนเป็นอาชีพรับราชการ-รัฐวิสาหกิจและภาคบริการในเมืองมากขึ้น

ตารางที่ 4.3 - 1 แสดงอาชีพของผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

ประเภทอาชีพ	ZONE - A		ZONE - B		ZONE - C		รวม	คิดเป็นร้อยละ
	จำนวนคน	ร้อยละ	จำนวนคน	ร้อยละ	จำนวนคน	ร้อยละ		
ชาวสวน	1	0.78	17	14.17	98	54.14	116	26.98
ค้าขายผลผลิตทางการเกษตร	0	0.00	4	3.33	2	1.10	6	1.40
ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ	37	28.68	21	17.50	39	21.55	97	22.56
พนักงานบริษัท	49	37.98	19	15.83	20	11.05	88	20.47
ค้าขายและบริการ	15	11.63	20	16.67	2	1.10	37	8.60
รับจ้างทั่วไป	24	18.60	36	30.00	18	9.94	78	18.14
อื่นๆ	3	2.33	3	2.50	2	1.10	8	1.86
รวม	129	100.00	120	100.00	181	100.00	430	100.00

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

จากตาราง 4.3 - 1 จะพบว่า ZONE - A ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำในบริเวณนี้จะประกอบอาชีพรับราชการ - รัฐวิสาหกิจและภาคบริการ ส่วนอาชีพทางการเกษตรและอาชีพที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำก็จะหมดไปในขณะที่ ZONE -B มีการปรับเปลี่ยนลักษณะของการใช้ที่ดินที่เข้าสู่ความเป็นเมือง ผู้คนในพื้นที่จึงปรับเปลี่ยนอาชีพจากชาวสวนและการค้าขายหรือการรับจ้างทางน้ำไปสู่ภาคบริการ และจากการความเจริญเติบโตของเมืองนี้ได้ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม ทำให้พื้นที่สวนที่อยู่บริเวณริมน้ำหรือพื้นที่ที่อยู่ด้านในถูกปล่อยให้รกร้างและขาดการดูแลในปริมาณที่สูงขึ้น อาชีพชาวสวนจึงมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพิจารณาจากตัวเลขของการประกอบอาชีพ จะเห็นว่าผู้คนจำนวนมากได้หันหลังให้กับอาชีพชาวสวนที่เคยทำรายได้หลักให้กับพื้นที่ และจากการสำรวจ สัมภาษณ์ผู้คนที่เคยทำสวนในบริเวณนี้ จะมีแนวความคิดว่าอาชีพการชาวสวนไม่สามารถตอบสนองกับรายได้และรายจ่ายหรือค่าครองชีพที่เกิดขึ้นได้ ประกอบกับเจ้าของที่ดินที่เคยปลูกสวนผลไม้ก็เลิกทำสวน โดยการแบ่งขายที่ดินบางส่วนและเก็บที่ดินบางส่วนไว้เพื่อรอการพัฒนา ส่วนบริเวณ ZONE - C พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่สีเขียวหรือพื้นที่ทางเกษตรกรรม ผู้คนยังคงประกอบอาชีพการทำสวนและการรับจ้างทั่วไป คนมีการศึกษาสูงหรือคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวก็จะเลือกที่จะทำงานในเมืองเพื่อค่าตอบแทนในรูปของรายได้ที่สูงกว่าการทำเกษตร ประกอบกับการสำรวจสภาพพื้นที่สวนผลไม้ที่เคยให้ผลผลิตที่เป็นรายได้หลักของพื้นที่นี้ จะพบว่าพื้นที่สวนผลไม้ที่ติดน้ำและติดกับเส้นทางคมนาคมทางบก

จะมีสภาพของการปล่อยให้เกิดรกล้างในปริมาณที่สูงขึ้น ดังนั้นสภาพของแรงงานในพื้นที่จึงมีลักษณะของแรงงานแฝงที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรหรือการรับจ้างทางน้ำ แม้ว่าตัวเลขที่เกิดจากการสุ่มตัวอย่างแบบสอบถามจะสูงก็ตาม โดยแรงงานเหล่านี้จะเป็นแรงงานที่รอการพัฒนาและการลงทุนรวมทั้งการตัดถนนหลักที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลให้เกิดกิจกรรมการจ้างงานประเภทต่างๆขึ้นในพื้นที่

จากภาพรวมของการประกอบอาชีพของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำในคลองบางกอกน้อยได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เข้าสู่ภาคการบริการและหน่วยงานของรัฐ โดยจะมีการเกาะกลุ่มลักษณะอาชีพที่ตอบสนองกับความต้องการของเมืองมากขึ้น ส่วนอาชีพชาวสวนที่อยู่อยู่กับชุมชนริมน้ำบริเวณริมคลองบางกอกน้อยก็จะมีปริมาณที่ลดลงตามขนาดที่ดิน สภาพแวดล้อม ผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่สามารถตอบสนองกับรายรับรายจ่าย และ ความต้องการสินค้าหรือบริการจากเมืองของสมาชิกในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น

ระดับของรายได้

จากสภาพแวดล้อมของพื้นที่บริเวณริมน้ำที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลต่อรายรับ รายจ่าย และลักษณะของการประกอบอาชีพของผู้คนในชุมชนที่ไม่เท่ากัน รูปแบบของการดำเนินชีวิตและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความแตกต่างกัน โดยคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองบริเวณ ZONE -A จะมีรายได้จะสูงกว่าพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำบริเวณZONE - B และ ZONE - C ที่มีลักษณะของความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การแข่งขันและค่าครองชีพที่ไม่สูงนัก

ตารางที่ 4.3 - 2 แสดงระดับรายได้ของคนทำงานบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

รายการ	หน่วย	บริเวณพื้นที่ริม น้ำ		
		ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C
จำนวนครัวเรือน	(ครัวเรือน)	40	40	40
สมาชิกในครัวเรือน	(คน)	190	206	241
คนทำงาน	(คน)	129	120	181
รายได้รวม	(บาท)	1,432,500	937,800	1,275,700
รายได้เฉลี่ย/คนทำงาน	(บาท)	11,105	7,815	7,048
รายได้เฉลี่ย / คนทำงาน(ระดับช่วง) (ครัวเรือน)				
1,000 - 5,000	บาท	1	16	14
5,001 - 10,000	บาท	19	16	21
10,001 - 15,000	บาท	12	4	4
15,001 - 20,000	บาท	4	1	2
มากกว่า 20,000	บาท	4	3	0
รายได้เฉลี่ย/สมาชิกในครัวเรือน	(บาท)	7,539	4,552	5,293

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

จากตารางที่ 4.3 - 2 จะพบว่าบริเวณ ZONE -A จะมีรายได้สูงโดยเฉลี่ยประมาณ 11,105 บาท/คนทำงาน โดยผู้ที่อยู่ในบริเวณนี้จะมีอาชีพพนักงานบริษัทและรับราชการเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของการดำเนินชีวิตจึงมีความผูกพันกับน้ำหรือพื้นที่ที่ริมน้ำน้อยมาก โดยผู้ที่อาศัยบริเวณนี้จะมีการเดินทางไปประกอบอาชีพภายนอกพื้นที่ แบบเข้าไป เย็นกลับเพื่อที่จะได้รับค่าตอบแทนหรือรายได้ที่สูงขึ้นการใช้ประโยชน์ที่ดินก็มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ ทั้งบริเวณที่ติดกับน้ำและบริเวณพื้นที่ด้านในเพื่อที่จะตอบสนองกับกิจกรรมของเมืองที่มีการแข่งขัน ความเร่งรีบ และให้คุ้มกับค่าตอบแทนหรือการลงทุนในพื้นที่ ซึ่งได้ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมที่ต่อเนื่องกับในบริเวณ ZONE - B ที่เคยมีวิถีชีวิตแบบชานเมืองและกำลังมีการปรับตัวของผู้คนในชุมชน จากที่เคยประกอบอาชีพชาวสวน มีรายได้จากผลผลิตทางการเกษตร ที่ต้องเข้าสู่ภาคแรงงานของอุตสาหกรรมและการบริการในเมือง โดยจะเป็นแรงงานประเภทของการรับจ้างทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นแรงงานที่ถูกผลักดันมาจากการเป็นชาวสวน ที่ยังไม่มี ความชำนาญหรือไม่ได้เป็นช่างฝีมือมาก่อน ทำให้แรงงานบางส่วนเข้าสู่ระบบของการแข่งขันได้ บางส่วนก็จะมียาได้ที่ต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ส่วนพื้นที่บริเวณ ZONE - C จะเป็นพื้นที่พักอาศัย และ พื้นที่สวนที่ติดกับริมน้ำโดยผู้คนจะมาปลูกสร้างบ้านเรือนริมน้ำ และมีสวนอยู่ด้านหลัง รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากผลผลิตทางการเกษตรที่ขายกับคนในพื้นที่และการส่งขายออกสู่ภายนอก โดยผู้คนในชุมชนยังคงยึดอาชีพการเป็นชาวสวนอยู่

เมื่อทำการเปรียบเทียบระดับของรายได้เฉลี่ย/คนทำงานในแต่ละครัวเรือน ของผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณริมน้ำในคลองบางกอกน้อย จะพบว่ามี การเกาะกลุ่มของรายได้ อยู่ที่ 5,001 - 10,000 บาทโดยมีจำนวนถึงร้อยละ 56 ส่วนผู้ที่มียาได้สูงกว่า 15,001 บาท จะมีอยู่ในปริมาณน้อยที่ยังสภาพของการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีชานเมือง ซึ่งจากการสำรวจสภาพพื้นที่ผู้ที่มียาได้สูงจะเป็นการย้ายถิ่นฐานมาจากพื้นที่อื่น หรือ ผู้คนในชุมชนที่มีรายได้สูงขึ้น ก็จะปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่หรือรูปแบบของอาคารบ้านเรือนให้เป็นอาคารสมัยใหม่ที่อยู่นอกแทนการปลูกเรือนติดน้ำหรือติดตลิ่ง เป็นการหนีห่างออกจากความเป็นชุมชนริมน้ำในพื้นที่ ดังนั้นรูปแบบและระดับของรายได้รวมทั้งอาชีพที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้คน น้ำ และ การใช้พื้นที่ จึงต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมของความเจริญหรือการลงทุนที่รุกเข้าไปในพื้นที่

รูปแบบการผลิตสินค้าในพื้นที่

รูปแบบของการผลิตสินค้าจากเดิมจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร ที่อาศัยความสมบูรณ์จากโครงข่ายของลำน้ำในการทำการเกษตรประเภทของสวนผลไม้และการทำนา ซึ่งผลผลิตที่มีชื่อเสียงและทำรายได้ให้กับพื้นที่คือ มังคุด ทุเรียน กระท้อน ลักษณะของชุมชนจึงเป็นลักษณะของชุมชนริมน้ำที่ประกอบอาชีพชาวสวนเป็นหลัก โดยภาพรวมของชุมชนริมน้ำบริเวณคลองบางกอกน้อยจะมีลักษณะของความคล้ายคลึงกันตามแนวคลอง ส่วนพื้นที่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยจะมีการผลิตสินค้า หรือกิจกรรมที่หลากหลายกว่าอย่างเช่น ช่างฝีมือ กิจกรรมทางการค้า หรือบริเวณพื้นที่พักอาศัยของบรรดาข้าราชการ

ต่อมากการวางแผนพัฒนาได้เน้นการผลิตของภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ให้มีปริมาณที่มากขึ้นโดยใช้กรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางในการกระจายความเจริญออกสู่พื้นที่โดยรอบ พื้นที่บริเวณคลองบางกอกน้อยจึงได้รับอิทธิพลจากการเจริญเติบโตของเมือง จากการทำมีประชากรเพิ่มปริมาณอย่างรวดเร็วและเกิดความหนาแน่น

ของการใช้ที่ดิน บริเวณที่เป็นพื้นที่เกษตรจึงมีปริมาณลดลง ประกอบกับการเกิดน้ำท่วมบ่อยและชั่งอยู่เป็นเวลานานในพื้นที่ โดยเฉพาะปี พ.ศ. 2538 เกิดน้ำท่วมใหญ่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่อย่างมาก ผลผลิตทางการเกษตรที่เคยเป็นรายได้หลักของพื้นที่จากสวนผลไม้ก็ล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรจากที่เคยเป็นรายได้โดยตรง ผลผลิตทางอ้อมและเป็นสินค้าที่ส่งออกขายสู่ภายนอก (ปากคลองตลาด ตลาดรถไฟบางกอกน้อย) ก็ลดปริมาณลงจากเดิมอย่างมาก คงเหลือแต่ไม้ล้มลุกและพืชยืนต้นบางประเภทที่ให้ผลผลิตที่รวดเร็ว บริเวณพื้นที่ ZONE - C ที่เป็นสวนผลไม้จึงได้รับผลกระทบจากการเกิดน้ำท่วม น้ำหลากมากที่สุดถึงร้อยละ 95.45 โดยจะส่งผลกระทบต่อชุมชนริมน้ำที่อาศัยการประกอบอาชีพชาวสวนมากที่สุด ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำเนินชีวิตจากที่เคยพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรและวัตถุดิบที่หาภายในพื้นที่ ดังนั้นรูปแบบของการผลิตสินค้าในพื้นที่จึงเริ่มที่จะหันหรือปรับเปลี่ยนแรงงานเข้าสู่ภาคบริการและการรับจ้างภายในเมืองมากขึ้น โดยพื้นที่บริเวณนี้จากเดิมที่เคยมีผลผลิตทางการเกษตรที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ก็ต้องพึ่งรายได้จากการทำงานหรือผลผลิตจากภายนอก ซึ่งรูปแบบของการผลิตจึงเป็นการผลิตที่ตอบสนองกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม และการบริการในเมืองมากขึ้น

ตารางที่ 4.3 - 3 แสดงการเกิดน้ำท่วม น้ำขัง และ สภาพน้ำเน่าเสียที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่

บริเวณที่ตั้ง	จำนวนครัวเรือน	เกิดการเปลี่ยนแปลง		ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง	กลุ่มคนหรืออาชีพ
		จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ		
ZONE - A	40	10	25.00	รูปแบบของการเดินทาง และสภาพอาคารบ้านเรือน	พนักงาน ช่างราชการ
ZONE - B	40	23	57.50	รูปแบบของการเดินทาง สภาพอาคารบ้านเรือน และ สวนลุ่ม	พนักงาน ช่างราชการ ชาวสวน , รับจ้าง
ZONE - C	40	38	95.00	สภาพอาคารบ้านเรือน , สวนลุ่ม และการประกอบอาชีพ	ชาวสวน , รับจ้างทางน้ำ
รวม	120	71	59.17		

ที่มา : การออกแบบสอบถาม และ การสำรวจพื้นที่

การบริโภคและการใช้จ่ายสินค้า

ลักษณะของชุมชนริมน้ำจากที่เคยมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายในการบริโภคและการใช้จ่าย โดยการพึ่งพาตนเองและสินค้าที่สามารถผลิตได้เองในชุมชนหรือบริเวณใกล้เคียง ก็มีการปรับเปลี่ยนความต้องการที่จะบริโภคสินค้าที่มาจากในเมืองและสินค้าที่เป็นนวัตกรรมใหม่ เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตมากขึ้น โดยรับความทันสมัยเข้าสู่ชีวิตประจำวันรวมทั้งการบริโภคข่าวสารหรือการติดต่อจากภายนอก ทำให้เกิดการพัฒนามาตามรูปแบบของสังคมเมือง ในพื้นที่ที่มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภค(น้ำประปา , ไฟฟ้า , โทรศัพท์) และ สาธารณูปการ จากสินค้าที่เคยเป็นสินค้าที่ฟุ่มเฟือยหรือสินค้าหายากที่ไม่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีแบบชนบท ก็กลายเป็นสิ่งที่ทุกบ้านจำเป็นต้องมี อย่างเช่น โทรศัพท์ วิทยุ ตู้เย็น หรือ เครื่องซักผ้า ซึ่งจากการออกแบบสอบถาม (ดูตารางผลการสำรวจแบบสอบถามจากภาคผนวก) และ การสำรวจสภาพพื้นที่จริงในปัจจุบัน ยังพบว่าผู้คนยังมีความต้องการสินค้าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆที่หาซื้อได้ง่าย อันเนื่องมาจากการเดินทางในพื้นที่

ที่มีสะดวกสบายรวดเร็วทั้งทางบกและทางน้ำ รูปแบบของการบริโภคจึงไม่เพียงเป็นการบริโภคหรือการใช้จ่ายสินค้าที่จำเป็นในชีวิตเท่านั้น แต่ยังคงมีความต้องการสินค้าประเภทอื่นๆที่หาซื้อได้จากร้านค้าใกล้บ้าน ตลาดนัด หรือห้างสรรพสินค้าที่เป็นแหล่งรวมของสินค้าจำเป็น และสินค้านานาประเภท ส่วนรูปแบบของการจับจ่ายสินค้าทางน้ำหรือตลาดน้ำที่เคยมีผลผลิตทางการเกษตรมาขาย ก็ลดปริมาณลงจนพบเห็นอย่างเลือนลาง คงเหลือเพียงแต่เรือขายอาหารหรือสินค้าขนาดเล็กที่แล่นขายตามลำน้ำสายคลองหลัก บริเวณ ZONE - C และ ZONE - B ในบางช่วงและบางเวลาเท่านั้น

ตลาดและศูนย์กลางทางการค้า

การค้าขายและการแลกเปลี่ยนของชุมชนริมน้ำ แต่เดิมจะอยู่ในลุ่มน้ำหรือภายในคั้งน้ำเดียวกัน การติดต่อกับภายนอกยังมีอยู่น้อย การซื้อขายสินค้าจึงเป็นสินค้าที่จำเป็นในการดำรงชีพ สินค้าที่นำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าประเภทของใช้ เสื้อผ้า หรือวัสดุที่ท่าง่ายในท้องถิ่น การเดินทางจึงใช้เส้นทางของแม่น้ำ คลองหลัก คลองรอง ที่เชื่อมต่อพื้นที่เข้าหากันได้ ทั้งไปขายตามแหล่งชุมชนบริเวณที่เป็นจุดตัดของเส้นทางน้ำสายหลักหรือบริเวณสถานที่สำคัญๆ อย่างเช่น วัด วัง ก็จะเป็นแหล่งหรือย่านที่ทำการค้าขาย การให้บริการของแต่ละย่าน จึงขึ้นอยู่กับขนาดของผู้คน ชุมชน และ สินค้าที่นำมาวางขาย

ต่อมาความเจริญและเทคโนโลยีและการเข้าถึงที่ดีของการคมนาคมทางบก ได้นำความเจริญ ค่านิยม แบบชาวเมืองมาสู่พื้นที่โดยเปลี่ยนจากจุดตัดของเส้นทางน้ำไปอยู่บริเวณริมถนนสายหลัก ที่สามารถติดต่อกับภายนอกได้โดยสะดวกและครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างไกล ตัวสินค้าที่มีความหลากหลายทั้งสินค้าจำเป็น สินค้าเทคโนโลยี สินค้าฟุ่มเฟือย และ การมีไฟฟ้าเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำได้ทุกครัวเรือนตลอดแนวคลองบางกอกน้อย ยิ่งเป็นตัวผลักดันให้ผู้คนในชุมชนต้องการสินค้าด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น บริเวณที่เคยเป็นย่านการค้าในอดีต อย่างเช่น ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำบางคูเวียง ตลาดบางกรวย จึงเป็นเพียงสินค้าในระดับชุมชนเท่านั้น ส่วนสินค้าที่ทันสมัยหรือสินค้าในเมืองก็จะไปซื้อตามห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ด้านในเมืองหรือบริเวณถนนสายหลัก

รูปแบบของการค้าและศูนย์กลางตลาดจึงมีการปรับเปลี่ยนไปจากสินค้านระดับชุมชน ไปสู่ความต้องการของสินค้าเมือง การเดินทางและการส่งต่อของผู้คนจึงโยกย้ายไปตามสภาพของพื้นที่ และ ความต้องการของสินค้าด้วย จากร้านค้าขนาดเล็กตามลำน้ำไปสู่ย่านการค้าในระดับชุมชน ตลาดขนาดกลางที่มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไปสู่ศูนย์กลางทางการค้าขนาดใหญ่ที่อยู่ในเมืองชุมชนริมน้ำ ที่อยู่ในบริเวณนี้จึงมีลักษณะของการติดต่อที่เปิดกว้างทางด้านการค้าและการตลาดกับภายนอก

พัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนริมน้ำ

ความเจริญและกระแสของการพัฒนาได้นำเอาอิทธิพลของเงินตรา เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ริมน้ำ เกิดการปรับตัวผู้คนตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพแบบในเมือง ที่ทำให้มีรายได้สูงมากกว่าอาชีพการเกษตร บวกกับความหลากหลายของอาชีพที่มีมากขึ้น จึงทำให้ผู้คนต้องเดินทางนำสินค้าส่วนจากพื้นที่ด้านในมาขายตามตลาดชั้นในของเมือง วิถีชีวิตของชาวสวนในพื้นที่จึงมีความต้องการที่จะเดินทางที่รวดเร็ว เรือหางยาวและ การเข้าถึงที่สะดวกทางบกจึงเป็นความต้องการของผู้คนที่เกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่

ในการที่จะนำสินค้าไปขายให้ทันตลาดหรือความต้องการของคนเมือง บางส่วนก็ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองเข้าไปรับจ้างทำงานในเมือง มีผลต่อวิถีชีวิตสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่ ที่ต้องการความริบเร่งที่จะเดินทางเข้า-ออกระหว่างเมืองกับพื้นที่พักอาศัยที่อยู่ริมน้ำ มีการโยกย้ายแรงงานที่ทำการเกษตรไปประกอบอาชีพรับจ้างในเมืองที่จะทำให้มีรายได้สูงขึ้นกว่าอาชีพรับจ้างในสวนผลไม้ หรือ พื้นที่เกษตรอื่นๆ

จากการสำรวจพื้นที่ซึ่งมีการเข้าถึงสะดวกก็จะมีสินค้าเข้าไปขายในปริมาณมาก บางครั้งก็จะมีพ่อค้าไปรับของมาขายจากในสวน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความถี่ของการติดต่อสื่อสารที่มีความใกล้ชิดกันของชุมชนริมน้ำกับชุมชนเมือง และการรับเอาอิทธิพลจากความเป็นเมืองในรูปแบบต่างๆเข้าไปในพื้นที่ เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แทรกซึมเข้าไปในชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาสภาพทางเศรษฐกิจของสังคมชุมชนริมน้ำ ให้ก้าวสู่วิถีชีวิตแบบคนเมืองที่ใช้ระบบกลไกของตลาดมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ระดับรายได้และการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนที่มีความจำเป็นในการใช้เงินตรา จึงมีสูงกว่าในอดีต ซึ่งส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนอย่างมากเพราะหลังจากที่มีรายได้สูงขึ้น ก็จะนำไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่เป็นสินค้าอุตสาหกรรม อย่างเช่น โทรทัศน์ วิทยุ อุปกรณ์ไฟฟ้า อาหาร เพอร์นิเจอร์ ตลอดจนสภาพของการแต่งกาย การกิน การพูด การพักผ่อนหย่อนใจ เข้าแทรกซึมวิถีชีวิตเดิมที่เคยเป็นชุมชนชานน้ำ ให้มีการเคลื่อนไหวเข้าสู่สภาวะของการเป็นเมืองมากขึ้น

4.4 ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน

การวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณริมแม่น้ำลำคลอง ที่มีรากฐานจากแนวความคิดของความผูกพันของน้ำกับสภาพทางสังคมความเป็นอยู่แบบสังคมไทย และระบบเครือข่ายของลำน้ำที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าหากันจนก่อให้เกิดเป็นชุมชนริมน้ำ รูปแบบการปะทะสัมพันธ์ทางสังคมจึงมีผลต่อการปรับเปลี่ยนลักษณะของชุมชนริมน้ำและสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เกิดขึ้นบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

การปะทะสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

วิถีชีวิตของผู้คนริมคลองบางกอกน้อยมีความผูกพันกับน้ำมาตั้งแต่เกิด ส่วนมากมักปลูกอาคารบ้านเรือนขนานไปกับแม่น้ำลำคลอง ความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆจึงมีความเกี่ยวข้องกับน้ำ การติดต่อกันของผู้คนในชุมชนจึงใช้เรือชนิดต่างๆเป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่งสินค้า ดังนั้นรูปแบบของการปะทะสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนจึงอาศัยเส้นทางน้ำเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์กันทั้งทางด้าน การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนสินค้า ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม และการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่เรียกว่า ตลาดน้ำ การปะทะสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนจึงเกิดขึ้นตามแนวลำน้ำ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งทางศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และงานรื่นเริงหรือบันเทิงต่างๆ อย่างเช่น งานชักพระ งานตักบาตร 108 งานแข่งเรือ งานลอยกระทง งานฉลองเทศกาลปีใหม่ ซึ่งวัดจะเป็นจุดของการผสมผสานแนวความคิด ค่านิยม และ ลักษณะของการดำเนินชีวิตของผู้คนในคั้งน้ำเดียวกันหรือในย่านคลองเดียวกันให้มีความผสมกลมกลืนเป็นรูปแบบสังคมชุมชนที่ใกล้ชิดด้วยกัน

จากสภาพของสังคมชุมชนริมน้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง จากชุมชนที่มีลักษณะชุมชนริมน้ำแบบชนบทได้ปรับตัวเข้าสู่ลักษณะของสังคมเมือง ทำให้สภาพแวดล้อมทางสังคมและ

การปะทะสัมพันธ์ของผู้คนตามแนวลำน้ำมีระดับที่แตกต่างกันไป ในขณะที่การคมนาคมขนส่งทางบกและการติดต่อสื่อสารมีการปรับปรุงมากขึ้น ประกอบกับสภาพของที่ตั้งคลองบางกอกน้อยที่ไม่ไกลจากศูนย์กลางความเจริญของประเทศ จึงมีผลต่อการหลั่งไหลความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆเข้ามาในพื้นที่ มีการใช้เครื่องมือสื่อสารประเภทต่างๆในการติดต่อสื่อสารกับแทนที่การเดินทางไปมาหาสู่กันตามลำน้ำ ตลอดจนกิจกรรมการบริโภคสินค้าที่มีความต้องการทั้งสินค้าในท้องถิ่นและสินค้าในเมืองหรือสินค้าอุตสาหกรรม เช่น ร้านอาหาร ร้านขายยา ร้านทอง อนามัย โรงพยาบาล ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามแม้สังคมจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้าง แต่สภาพของชุมชนริมน้ำก็ยังคงพบเห็นอยู่ไม่มากนักน้อยตามระดับของความผูกพันกับน้ำที่ไม่เท่ากัน ดังสะท้อนออกมาในรูปของ การพึ่งพาอาศัยกันของผู้คนในชุมชน ความเชื่อทางศาสนา การรักษานบธรรมเนียมประเพณีทางน้ำ รูปแบบของการเดินทางและการขนส่งทางน้ำ การปลูกอาคารบ้านเรือนที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนกับแม่น้ำลำคลอง ตลอดจนการพึ่งพาอาศัยน้ำในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

ตารางที่ 4.4 - 1 แสดงการติดต่อและการปะทะสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ลักษณะของการติดต่อ	บริเวณที่ตั้ง		
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C
พืงพากันอยู่เสมอ	2	50	90
พืงพากันบางครั้งบางคราว	25	25	10
เทศกาลหรืองานพิธีต่างๆ	38	23	0
ต่างคนต่างอยู่	35	2	0
หมายเหตุ	สัดส่วนร้อยละ : พื้นที่ในแต่ละ ZONE		

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.4 - 2 แสดงรูปแบบของการเดินทางและการติดต่อสื่อสารของผู้คนในชุมชน

ลักษณะของการติดต่อ	บริเวณที่ตั้ง		
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C
พายเรือ	0	28	85
เดินทางเท้า	98	93	98
โทรศัพท์	78	48	78
เครื่องกระจายเสียง	43	7	48
อื่นๆ	0	0	33
หมายเหตุ	สัดส่วนร้อยละ : พื้นที่ในแต่ละ ZONE		

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบและความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ จะเห็นถึงระดับของความแตกต่างในแต่ละช่วงได้อย่างชัดเจนของผู้คนในชุมชน ที่เริ่มจะเห็นห่างออกจากกันโดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมือง ZONE - A แม้จะมีการปะทะสัมพันธ์กันบ้างแต่ก็เป็นแบบผิวเผิน และเป็นระเบียบหรือมีความซับซ้อนในการ

ติดต่อกันมากขึ้น (ดูตารางที่ 4.4-1 และ 4.4 - 2 ประกอบ) ในขณะที่พื้นที่ที่อยู่ปลายคลองด้านในที่เป็นพื้นที่เกษตร บริเวณ ZONE - C และ ZONE - B บางส่วน ยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอ โดยมีความรู้สึกผูกพันกับคนในกลุ่มหรือในสังคมเดียวกัน ที่สามารถเดินด้วยเท้า และการพายเรือไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกสบาย รูปแบบของการปะทะสัมพันธ์จึงเป็นแบบง่าย ๆ ไม่เป็นทางการ ผู้คนในชุมชนในละแวกบ้านหรือในคั้งน้ำเดียวกันจึงมีความสนิทสนมและรู้จักกันเป็นอย่างดี มีความเชื่อทางศาสนา ค่านิยม หรือความสนใจสิ่งต่างๆที่ใกล้เคียงกัน

การแยกย่อยทางด้านการติดต่อสื่อสารของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ จะเห็นได้ว่ายังคงมีการติดต่อกันอยู่เสมอ โดยมีระดับความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ตามระดับของการเจริญเติบโตของเมือง ซึ่งพื้นที่ที่ยังคงมีระบบเครือข่ายทางน้ำที่สมบูรณ์และเป็นพื้นที่ที่มีความแออัดไม่มากนัก ผู้คนยังคงรู้จักกัน ก็จะมีการติดต่อสื่อสารและพึ่งพาอาศัยกัน โดยเดินทางด้วยเท้า หรือการพายเรือไปตามลำน้ำ แม้จะมีระบบการสื่อสารที่ทันสมัยเข้ามาในพื้นที่แล้วก็ตาม รูปแบบการปะทะสัมพันธ์ของชุมชนจึงมีการทับซ้อน และเกิดการผสมผสานของผู้คนที่รับเอาวัฒนธรรมแบบชาวบกและวิถีชีวิตที่เป็นแบบชานน้ำเดิมเข้าด้วยกัน

การแยกย่อยและการผสมผสานทางสังคม

สภาพของสังคมชุมชนริมน้ำที่ปรากฏออกมาและกระจายอยู่ตามลำคลอง แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของสังคมชุมชนและสมาชิกของชุมชนที่มีส่วนในการก่อรูปเป็นชุมชนริมน้ำ มีลักษณะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและยังคงไว้ซึ่งรูปแบบ ค่านิยมและสภาพความเป็นอยู่ รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิต ที่แสดงออกตามลักษณะทางกายภาพและสภาพเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อแสดงนัยถึงการผสมผสานทางสังคมของผู้คนในชุมชน โดยมีวัดเป็นสถานที่ที่คอยให้บริการทางสังคมแก่ผู้คนในชุมชน และเป็นที่ยี่ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งมีผู้คนในชุมชนใช้สถานที่ถึงร้อยละ 73 , 75 และ 98 ตามลำดับ ทั้งงานทางศาสนา งานรื่นเริง และ การรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน แม้ว่ารูปแบบการรวมกลุ่มหรือการผสมผสานทางสังคมจะมีการปรับเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม

จากตารางจะเห็นถึงความสัมพันธ์ และ การมีกิจกรรมร่วมกันของผู้คนในชุมชนที่ยังคงอาศัยพื้นที่ในการรวมกลุ่มของชุมชนในการพัฒนา โดยมีวัด โรงเรียน อาคารราชการ ตลาด และ พื้นที่สาธารณะอื่นๆ ที่สามารถรองรับกับจำนวนผู้คนจำนวนมากในการประกอบกิจกรรม และ การร่วมมือที่เป็นแบบทางการ ซึ่งมีรูปแบบของการจัดองค์กรที่ซับซ้อนมากขึ้น ได้แก่ สถานศึกษาที่อยู่ในชุมชนระดับต่างๆ และ กิจกรรมของการรวมกลุ่มในการพัฒนา ซึ่งในพื้นที่จะประกอบด้วยสถานที่ดังกล่าวที่มีสูงถึงกว่าร้อยละ 70 ขึ้นไป การพัฒนาพื้นที่และการแยกย่อยจึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของพื้นที่ในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นรูปแบบของการพัฒนาที่แสดงนัยถึงการรวมตัวและการแยกย่อยของสังคมชุมชนริมน้ำในบริเวณคลองบางกอกน้อย (ในภาคผนวก ค แสดงผลของการออกแบบสอบถาม V28-V39) ที่เป็นพื้นฐานของผู้คนในชุมชนจึงประกอบไปด้วย ชุมชน วัด โรงเรียน และพื้นที่พักอาศัยที่อยู่บริเวณริมน้ำ การแยกย่อยทางสังคมจะเป็นตัวบอกถึงลักษณะชุมชนที่เริ่มจะเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ จากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ เข้าสู่สภาพของการพัฒนาที่เป็นแบบเมืองที่ต้องการความพร้อมทางด้านบริการในรูปแบบต่างๆ

ตารางที่ 4.4 - 3 แสดงศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของผู้คนในชุมชน

สถานที่	บริเวณที่ตั้ง		
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE - C
วัด	73	75	98
ตลาด	20	5	5
โรงเรียน	13	43	63
อาคารราชการ	15	10	53
อื่นๆ	13	15	3
หมายเหตุ	สัดส่วนร้อยละ : พื้นที่ในแต่ละ ZONE		

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

การรวมกลุ่มและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย จะเริ่มจากช่วงฤดูน้ำหลากตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคมหรือช่วงที่หมดฤดูพืช ผัก ผลไม้ ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำที่มีเชื้อสายไทยนับถือศาสนาพุทธ ก็จะจัดงานทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีทางน้ำที่มีความสนุกสนาน ซึ่งการละเล่นนี้จะเป็นตัวบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ต้องอาศัยน้ำในการดำรงชีพ และ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของผู้คนในชุมชนหลังจากที่ประกอบอาชีพการงานเสร็จแล้ว

ความเจริญที่เกิดจากการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยแบบตะวันตก ก่อให้บ้านเรือนและอาคารสมัยใหม่เพิ่มปริมาณอย่างรวดเร็ว ทั้งการกระจายในพื้นที่ด้านในและพื้นที่ริมน้ำของเขตบางกอกน้อย ประกอบกับระบบเศรษฐกิจแบบการค้าที่แพร่เข้าไปในชุมชนหรือผู้คนที่อยู่ริมน้ำ ความใกล้ชิดที่เคยเป็นแบบเครือญาติหรือความรู้สึกผูกพันกันแบบเป็นกลุ่มเป็นก้อนลดน้อยลงเกิดการเห็นห่างของผู้คนในชุมชน มีความรู้สึกของความเป็นตัวใครตัวมัน หน้าที่หรือบทบาทก็เปลี่ยนไปจากเดิม ความเป็นสังคมเมืองที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น การไปมาหาสู่หรือการพึ่งพาอาศัยกันก็มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นแบบตัวใครตัวมัน ผู้คนในบริเวณนี้จะต้องรีบเร่งไปทำมหากินประกอบอาชีพในพื้นที่ต่างๆ พอตกเย็นหรือค่ำก็จะกลับเข้าบ้านไม่มีการติดต่อสื่อสารกับครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงอาชีพจากที่เคยทำงานในพื้นที่ก็ไปทำงานต่างถิ่น การแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการจะใช้ระบบของเงินตราในการต่อรอง การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้คนที่มีอยู่เดิมและผู้ที่ย้ายมาอยู่ใหม่ ทำให้พื้นที่มีความหนาแน่นมาก มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ค่านิยม ความสนใจที่ต่างกัน สภาพแวดล้อมเดิมจึงมีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและกระทันหัน ระหว่างผู้คนที่อยู่เดิมที่เคยสัมผัสสภาพแวดล้อมแบบเก่า คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นมีอาชีพแบบชาวเมือง และผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ จึงทำให้สภาพความสัมพันธ์กันภายในชุมชนมีความแตกต่างไปตามบทบาทหน้าที่และสภาพของการทำงาน

ในขณะที่ชุมชนที่อยู่ลึกเข้าไปด้านในของคลองบางกอกน้อย (บริเวณ ZONE - C และ ZONE-B) ในจังหวัดนนทบุรี ที่ยังประกอบอาชีพการเกษตรยังคงต้องพึ่งพาน้ำและระบบเครือข่ายของลำน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มหรือบุคคลมีความสนิทสนมและเป็นกันเอง โดยผู้คนจากบ้านหนึ่งสามารถเดินทางไปอีกบ้านหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องมีรถกัน รู้จักกันหมดภายในชุมชนหรือในละแวกบ้าน มีการพึ่งพากัน มีความ

คล้ายคลึงกันด้านอาชีพ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์อยู่บ้างเมื่อมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เข้าถึงพื้นที่ แต่ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ รายได้ และอาชีพที่ยังคงเป็นตัวยึดเหนี่ยวผู้คนในพื้นที่ และ ยังมีความไว้วางใจในชุมชน ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาในการร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่ ทำให้สภาพความเป็นชุมชนริมน้ำที่เป็นชาวสวนในบริเวณนี้ยังคงทิ้งร่องรอยของรูปแบบ และ เค้าโครงของชุมชนริมน้ำที่มีมาแต่อดีต อยู่มาก แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของตัวอาคารให้มีความคงทนและรูปแบบไปตามกฎข้อบังคับต่างๆก็ตาม

ตารางที่ 4.4 - 4แสดงรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ลักษณะของกิจกรรม	การประทะสัมพันธ์		
	ZONE -A	ZONE -B	ZONE - C
การพักอาศัย	FAM.	FAM.	FAM.
ทำงาน	EN., EX.	FAM.,EN., EX.	FAM.,EN., EX.
เรียน , การศึกษา	EN., EX.	EN., EX.	EN., EX.
ตลาด , การค้า	EN., EX.	EN., EX.	EN., EX.
นันทนาการ , สันทนาการ	EX.	EN., EX.	EN., EX.
บริการ	EX.	EN., EX.	EN.
การติดต่อสื่อสาร	FAM., EX.	FAM.,EN., EX.	FAM., EN.
ศาสนา , ชนบทธรรมนิยม	EN., EX.	EN.	FAM., EN.
ประเพณี,การเล่นทางน้ำ	0	EN.	FAM., EN.

สัญลักษณ์ประกอบการอธิบาย FAM. = ในครอบครัว EN. = ในชุมชน EX. = นอกชุมชน

ที่มา : การสำรวจพื้นที่

ตารางที่ 4.4 - 5 ระดับของความผูกพัน ของผู้คนกับสภาพที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำ

รายละเอียด	ระดับของความผูกพัน		
	ZONE -A	ZONE -B	ZONE - C
การรับรู้และความภูมิใจในความเป็นชุมชนริมน้ำ	น้อย (กำลังหมดไป)	กำลังปรับเปลี่ยน	มาก
ความรู้สึกความเป็นเจ้าของที่ดิน	น้อย	กำลังปรับเปลี่ยน	กำลังปรับเปลี่ยน
ความผูกพันกับสภาพอาคารบ้านเรือนริมน้ำ	น้อย	ปานกลาง , มาก	มาก
ความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนและธรรมชาติ	น้อย	มาก	มาก
ความรู้สึกปลอดภัยภายในชุมชน	น้อย(จากผู้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่)	ปานกลาง , มาก	มาก(รู้จักกันในชุมชน)
ลักษณะความคล้ายคลึงกันภายในชุมชน	มีความหลากหลายของผู้คน	ปานกลาง , มาก	มาก
การติดต่อและการประทะสัมพันธ์	แบบผิวเผิน, ตัวใครตัวมัน	พึ่งพากันเสมอ(เริ่มที่จะเห็นห่าง)	พึ่งพากันเสมอ
ภาพรวมของความเป็นชุมชนริมน้ำ	น้อย (กำลังหมดไป)	ปานกลาง , มาก	มาก

ที่มา : การสำรวจพื้นที่

รูปแบบของสังคมชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย ได้มีการพัฒนาเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป มีแนวโน้มที่จะเข้าสู่ความเป็นชุมชนเมืองสูงขึ้น ในขณะที่ผู้คนและชุมชนในบริเวณริม 2 ฝั่งคลอง มีอิสระเสรีภาพในการเลือกที่จะบริโภคสินค้า แหล่งบันเทิงหรือสถานพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบต่างๆ ความแตกต่างของผู้คนในชุมชนจึงสามารถมองเห็นได้จากภาพที่ปรากฏออกมาของชุมชนที่พึ่งพาน้ำกับชุมชนที่ละทิ้งน้ำ ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและอาชีพของแต่ละสังคมนั้นๆ ชุมชนที่เจริญขึ้นสภาพอาคารบ้านเรือนก็มีความแตกต่างไปจากเดิม ระบบของการพักผ่อนหย่อนใจก็จะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไป ตามการเรียนรู้และการปรับตัวของสภาพแวดล้อมของผู้คนในชุมชนนั้นๆ การผสมผสานจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเชื่อมโยงแต่ละชุมชนเข้าด้วยกัน ทั้งสภาพแวดล้อมกับความเจริญที่เข้ามาในพื้นที่ หรือคนรุ่นใหม่ที่ยอมรับเอาวัฒนธรรมของชาวบกเข้ามาแทนที่ การรวมกลุ่มและกิจกรรมของผู้คนในพื้นที่จึงเป็นแบบหลวมๆ กิจกรรมหรือความบันเทิงต่างๆ ที่อาศัยน้ำเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกันจึงเริ่มที่จะหมดไป ลักษณะของการพักผ่อนหย่อนใจของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำจึงเปลี่ยนไปโดยอาศัยความบันเทิงจากสถานบันเทิง โรงภาพยนตร์ ห้างสรรพสินค้า สวนสนุก ร้านค้า สโมสร ที่มีอยู่ในเมืองด้านในหรือการพักผ่อนอยู่ในบ้าน ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง มากกว่าที่จะไปสังสรรค์กับบริเวณข้างเคียงหรือผู้คนในละแวกบ้าน

สถาบันการศึกษาและการบริการ

สภาพการศึกษาของชาวบ้านโดยทั่วไปมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ พื้นที่ที่อยู่ริมน้ำในคลองบางกอกน้อยที่การคมนาคมทางบกเข้ายังไม่ถึง ก็จะศึกษาในระดับประถมก็ศึกษาจากโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน แต่พอจบการศึกษาก็จะส่งลูกหลานเข้าศึกษาต่อภายในเมือง โดยอาศัยเส้นทางน้ำและเส้นทางบกในการเดินทาง ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มีความเชื่อว่าถ้าการศึกษาสูง ก็จะประกอบอาชีพที่สบายในเมืองไม่ต้องประกอบอาชีพการเกษตร ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เขาไปศึกษาต่อในเมือง ละทิ้งน้ำและอาชีพทางการเกษตร ส่วนพื้นที่ที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯที่มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ก็จะเลือกที่จะศึกษาในเมืองที่สามารถเดินทางได้สะดวก สภาพของสังคมชุมชนที่เคยใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลองในการอุปโภค บริโภค จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและความเคยชินของผู้คน

4.5 การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

การพัฒนาพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยได้แยกการบริหารงานออกเป็น 2 ส่วน คือ กรุงเทพมหานครและนนทบุรี ทำให้ระบบการจัดการหรือหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแล และ พัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการมีความแตกต่างกัน โดยพื้นที่ในเขตกรุงเทพฯจะมีงบประมาณและกำลังเจ้าหน้าที่ที่มีความพร้อมสูง การพัฒนาระบบจึงสามารถรองรับกับการขยายตัวของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งการขยายตัวในพื้นที่และการอพยพมาจากที่อื่นที่เข้ามาพักอาศัยในบริเวณริมคลองบางกอก น้อย ดังนั้น ตำแหน่งที่ตั้งของสาธารณูปโภค และ สาธารณูปการจึงมีการกระจายทั้งพื้นที่ที่อยู่บนบกและพื้นที่ที่อยู่ติดริมน้ำในบริเวณเขตบางกอก น้อย บางพลัด ตลิ่งชัน การพัฒนาและการบริการจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองกับความต้องการที่พักอาศัยของผู้คน ประกอบกับพื้นที่ในกรุงเทพฯ มีประชากรที่มีความหนาแน่นสูง ดังนั้นจำนวน

สถานที่ตั้ง ขนาด และ การให้บริการ จึงเกิดขึ้นได้รวดเร็วกว่าพื้นที่ที่อยู่ในจังหวัดนนทบุรี ดังจะเห็นได้จากสภาพของพื้นที่ริมน้ำที่แสดงออกมาในรูปของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทาง กิจกรรมในพื้นที่ การบริการสาธารณะต่างๆ ที่ปรากฏออกมาทางกายภาพตามแนวลำน้ำที่เป็นรอยต่อระหว่างเขตกรุงเทพมหานครและนนทบุรี จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน

พื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่สามารถให้บริการ นำปะปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ โรงเรียน ถนนหนทาง อาคารราชการ อาคารสาธารณะ การจัดตั้งหรือการส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชน และการบริการด้านอื่นๆ ได้อย่างครบครันและรวดเร็ว ส่วนพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำตามแนวลำคลองบางกอกน้อยในเขตนนทบุรี ที่ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงตั้งถิ่นฐานหรือการปลูกบ้านเรือนตามแนวลำน้ำ แม้จะสามารถให้บริการทางด้าน ไฟฟ้า โทรศัพท์ น้ำปะปา และอื่นๆ ได้แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ได้ทั้งหมดโดยเฉพาะพื้นที่เกษตร ที่ระบบการปะปา ถนนหรือการสัญจรทางบกยังไม่ถึง การพัฒนาพื้นที่หรือความพร้อมทางด้าน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ จึงเกิดขึ้นในเขตที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่หรือพื้นที่ที่เป็นจุดตัดของเส้นทางน้ำและเส้นทางบกที่มีขนาดใหญ่ รวมถึงการลงทุนจากภาคเอกชนที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ของตนเพื่อผลทางธุรกิจ การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในพื้นที่เกษตร จึงยังมีคุณภาพที่ยังต่ำอยู่ในขณะที่อยู่ติดกับกรุงเทพฯมากที่สุด แม้ว่าจากการสำรวจที่ตั้งและการออกแบบสอบถามผู้คนในบริเวณจะมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่สูงก็ตาม ดังนั้นการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการบริเวณริมคลองบางกอกน้อย จึงต้องอาศัยนโยบายในการพัฒนาและการลงทุนที่มาจากภาครัฐ ในขณะที่ผู้คนที่อยู่บริเวณริมน้ำในพื้นที่ยังคงมีรายได้ต่ำอยู่

4.6 สภาพแวดล้อมทั่วไปทางน้ำ

สภาพลำน้ำตามธรรมชาตินี้เดิมเป็นสายน้ำที่มีความคดเคี้ยว และมีขนาดไม่กว้างอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน บริเวณ 2 ฝั่งคลองเป็นเพียงตลิ่งดินที่ก่อตัวขึ้นเองจากการขึ้นลงของน้ำ หรือ การถล่มสูงของชาวบ้านในการป้องกันแนวร่องสวนในพื้นที่ของตัวเอง ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2500 เมื่อเรือหางยาวและเรือยนต์ประเภทต่างๆ เข้ามาแทนที่เรือแม่ล ทำหน้าที่สำคัญในการขนส่งผู้คนและสินค้าที่มีอยู่ในพื้นที่ออกสู่ตลาดมากขึ้น ความเร็ว ความแรง และความถี่ของการขนส่งที่แล่นบนผิวน้ำทำให้เกิดคลื่นค่อนข้างรุนแรง โดยเฉพาะตั้งแต่บริเวณปากคลองบางกอกน้อยจนถึงสถานีตำรวจบางกรวย ส่งผลโดยตรงต่อบ้านเรือนริมน้ำและตลิ่งดินริม 2 ฝั่งคลองที่ทรุดทลายตัว ทำให้สายน้ำนี้มีขนาดกว้างขึ้นกว่าแต่เดิมมาก เมื่อเปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศระหว่างปี พ.ศ. 2495 กับปี พ.ศ. 2541 และการสำรวจแนวอาคารบ้านเรือนที่มีการปลูกสร้างมาแต่อดีต แนวเขตของน้ำจึงกินเข้ามาสู่ตลิ่งมากกว่าที่เดิมถึงประมาณข้างละ 20 - 30 เมตร บวกกับดินที่ทลายตัวลงไปกับถมลดความลึกของคลองลง พื้นที่ส่วนที่ติดกับคลองหลักถูกทอดทิ้งเกิดเป็นพื้นที่รกร้างและขาดการดูแลที่ดี เกิดความตื้นเขินของลำคลองที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างคลองหลักกับคลองย่อย ส่งผลต่อระบบเครือข่ายลำน้ำที่ไม่สามารถระบายน้ำได้สะดวกเหมือนดังเคย

ต่อมาเมื่อการระบายน้ำของเครือข่ายลำน้ำเริ่มถูกทำลายลง เกิดน้ำท่วมขังขึ้นในพื้นที่เป็นเวลานาน ก็ได้มีการสร้างเขื่อนในรูปแบบต่างๆ เพื่อป้องกันน้ำท่วมและการทรุดตัวของตลิ่งตามแนวคลอง ทำให้

สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่อยู่ริมคลองเริ่มเปลี่ยนแปลงไป บ้านที่เคยมีหัวสะพานน้ำยื่นออกไป ริมฝั่งที่เคยเต็มไปด้วยผักบุ้ง พืชน้ำและต้นไม้ริมตลิ่งเพื่อป้องกันแนวร่องสวนก็เบาบางลงไป ชาวบ้านนิยมที่จะทำเขื่อนเพื่อป้องกันดินที่เกิดจากการกัดเซาะของน้ำตามธรรมชาติอันมาจากกระแสน้ำ น้ำท่วม น้ำหลาก และพฤติกรรมของผู้คน การพัฒนาของแนวเขื่อนจึงเริ่มจาก การปลูกต้นไม้ การทำเขื่อนไม้ การใช้หินกรอง หินกรองเทคอนกรีต และคอนกรีตกันเขื่อนรูปแบบต่างๆ ตามลำดับ

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชนตลอดแนวคลองและการพึ่งพาอาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลองที่ส่งผลโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมโดยรวมของพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครบริเวณ ZONE -A ที่มีการพึ่งพาพื้นที่ริมน้ำเพียงเพื่อการพักอาศัยที่ใกล้กับแหล่งงาน ทำให้สภาพแวดล้อมเดิมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ถูกบังคับด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่ ของการปลูกสร้างอาคารหรือสภาพแวดล้อมแบบสังคมเมือง โดยลืมนึกถึงความเป็นชุมชนริมน้ำที่มีเอกลักษณ์ และจากสภาพปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล อันมีสาเหตุของที่มาหลายประการ นโยบายการพัฒนาและการป้องกันน้ำท่วมที่ใช้คลองบางกอกน้อยเป็นตัวระบายน้ำ ออกสู่พื้นที่รอบนอกโดยเร็ว จึงเกิดแนวเขื่อนขนาดใหญ่มากที่สุดเกือบถึงแนวหลังคาบ้านอาคารชั้นเดียว ตั้งแต่บริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อยไปจนแนวเขตตลิ่งชันที่คลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นการบังคับหรือการปิดกั้นชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำในพื้นที่นี้อย่างสิ้นเชิง ส่วนพื้นที่ด้านในที่อยู่ในเขตนนทบุรี ที่อาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลองและเครือข่ายของลำน้ำ ในการทำหน้าที่เป็นคลองย่อยระบายน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาให้ไหลลงสู่พื้นที่ทางตอนล่าง มีสภาพอาคารบ้านเรือนที่ปลูกสร้างอย่างเรียบง่ายและกลมกลืนกัน เกิดเป็นคุณค่าทางภูมิทัศน์ของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชุมชนชาวน้ำ คลองและสิ่งก่อสร้างทางวัฒนธรรมต่างๆ จึงนับว่าเป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางภูมิทัศน์ トラบโดที่ผู้คนกับน้ำยังคงมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นและสภาพของน้ำยังคงอยู่

4.7 ความผูกพันของผู้คนในชุมชนกับแม่น้ำลำคลอง

สภาพแม่น้ำลำคลองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับชุมชนริมน้ำ ที่มีการพึ่งพาอาศัยน้ำมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ชุมชนกับน้ำจึงมีอาจตัดขาดออกจากกัน トラบโดที่ผู้คนในชุมชนยังคงมีความรู้สึกผูกพันกับสายน้ำ และที่ยังคงใช้น้ำในการสร้างผลผลิตทางการเกษตร การเดินทาง และการอุปโภค บริโภค จนเกิดเป็นวิถีชีวิตและสังคมชุมชนริมน้ำ ที่สะท้อนออกมาตามลักษณะทางกายภาพ เมื่อวิถีชีวิตของผู้คนริมน้ำเริ่มปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและการพัฒนาแบบสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วย การแข่งขัน ระบบตลาด การใช้เงินตราเป็นเครื่องต่อรอง มีความริบเร่งตามกระแสของการลงทุนและการพัฒนาทางเทคโนโลยี ผู้คนในชุมชนจึงค่อยๆ ลืมเลือนบทบาท ความสำคัญและคุณค่าของ “น้ำ” และ “สายน้ำ” ที่เคยเป็นบ่อเกิดของผู้คนในชุมชนลงไปทุกที ความผูกพันของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำจึงมีระดับของต่ำที่ไม่เท่ากันตามระยะทางหรือสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้กับศูนย์กลางเมือง ดังจะเห็นได้จากลักษณะของการใช้น้ำที่เกิดขึ้น ในการอุปโภคและการบริโภคของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อย

ตารางที่ 4.7 - 1 แสดงแหล่งน้ำที่ใช้ในการบริโภคของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

รายละเอียด	บริเวณที่ตั้ง (หน่วย: ร้อยละ)		
	ZONE - A	ZONE -B	ZONE- C
น้ำฝน	0	28	85
น้ำประปา	93	78	68
น้ำจากแม่น้ำลำคลอง	0	3	63
น้ำบรรจุขวดหรือน้ำถัง	60	3	13
น้ำบาดาลหรือน้ำซูด	0	3	60

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

จากตารางที่ 4.7 - 1 และ 4.7 - 2 จะพบว่าผู้คนที่อยู่ในเขตเมืองจะพึ่งพาอาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลองหรือแหล่งน้ำที่มาจากธรรมชาติน้อยมาก โดยจะใช้น้ำประปาเป็นหลักในการอุปโภค บริโภค ในขณะที่พื้นที่ที่อยู่ด้านในของคลองบางกอกน้อยที่ยังคงมีสภาพของชุมชนริมน้ำที่ชัดเจนอยู่ในบริเวณ ZONE - C ยังคงพึ่งพาอาศัยน้ำที่มาจากธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีพทั้งด้านการอุปโภคและการบริโภค แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการใช้น้ำไปบ้างก็ตาม สภาพของความผูกพันของชุมชนริมน้ำจึงมีความผูกพันกับน้ำในการใช้ประโยชน์ ซึ่งชุมชนริมน้ำที่อยู่ในเขตเมืองจะมองน้ำที่มาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ หรือ จากแม่น้ำลำคลองเป็นเพียงเส้นทางน้ำหรือทางน้ำไหล และ พื้นที่ที่เป็นคลองซอยและคลองย่อยเป็นเพียงเส้นทางระบายน้ำ จึงทำให้น้ำที่มาจากคลองหลักในช่วงเขตกรุงเทพมหานครมีสภาพสกปรก หรือมีควมสะอาดไม่เพียงพอในการนำมาใช้ในการอุปโภคหรือการบริโภค

ตารางที่ 4.7 - 2 แสดงแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

รายละเอียด	บริเวณที่ตั้ง (หน่วย: ร้อยละ)		
	ZONE - A	ZONE -B	ZONE- C
น้ำฝน	0	8	80
น้ำประปา	100	93	78
น้ำจากแม่น้ำลำคลอง	13	28	85
น้ำบรรจุขวดหรือน้ำถัง	0	0	0
น้ำบาดาลหรือน้ำซูด	0	8	73

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ความสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำที่อยู่ในเขตเมืองบริเวณ ZONE - A และพื้นที่ที่ต่อเนื่อง จึงมีการปรับเปลี่ยนวิธีการหรือลักษณะของการใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง ให้มีความเห็นห่างออกจากความเป็นชุมชนริมน้ำ โดยใช้น้ำประปาหรือความสะดวกสบายจากสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่มีความพร้อมในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จาก ตารางที่ 4.7 - 3 และ 4.7 - 4 ที่แสดงถึงความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยน้ำของผู้คนบริเวณริมคลองบางกอกน้อย โดยพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมืองจะมีความผูกพันกับการใช้น้ำเพียงเพื่อการเดินทาง การพักผ่อนหย่อนใจและการล้างเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆในบางครั้งคราว ในขณะที่พื้นที่ในZONE - B มีการปรับตัวของการใช้น้ำที่เริ่มจะเห็นห่างออกจากแม่น้ำลำคลอง โดยส่วนใหญ่จะยังคงพึ่งพาอาศัยน้ำจากเส้นทางคลองหลัก

ในบางประเภทและบางเวลา บางครัวเรือนก็จะละทิ้งเข้าหาความพร้อมที่มากจากการใช้น้ำประปาในการดำเนินชีวิต ส่วนพื้นที่เกษตรที่อยู่บริเวณ ZONE - C ยังมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรอยู่ ก็ยังคงมีความผูกพันกับน้ำสูง ทั้งในรูปแบบของการเดินทางและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เมื่อพิจารณาถึงตัวเลขทางสถิติก็จะพบว่าผู้คนในบริเวณนี้ยังคงใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลองอยู่เป็นประจำ ซึ่งบางพื้นที่ในบริเวณนี้น้ำประปายังคงเข้าไม่ถึงมีเพียงน้ำบาดาลที่ใช้กันในพื้นที่

ตารางที่ 4.7 - 3 แสดงความสัมพันธ์และการพึ่งพาคัญน้ำของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

รายการ	คลองหลัก			คลองย่อย		
	ประจำ	นานๆครั้ง	ช่วงเวลา	ประจำ	นานๆครั้ง	ช่วงเวลา
เพื่ออาบน้ำ	30	24	0	11	8	1
เพื่อล้างภาชนะที่ใส่ของกิน	19	11	1	8	5	0
เพื่อล้างภาชนะที่เป็นเครื่องใช้ไม้ใช้สอย	47	12	0	11	7	0
เพื่อปลูกต้นไม้ภายในบ้านหรือต้นไม้กระถาง	48	13	0	12	5	0
เพื่อเพาะเลี้ยงปลา	2	9	1	1	2	1
เพื่อจับสัตว์น้ำหรือการประมงน้ำจืด	1	16	3	1	7	0
เพื่อการเดินทางทางน้ำออกสู่ภายนอก(เรือหางยาว,เรือเครื่อง)	38	38	2	3	3	0
ติดต่อไปมาหาสู่กันในชุมชนหรือในคุ่มน้ำ(เรือพาย)	23	10	0	7	7	1
เพื่อการทำการเกษตรกรรม (สวน ,ไร่,นา)	27	5	0	11	2	1
เพื่อการขนถ่ายสินค้าทางการเกษตร	16	9	1	6	7	0
เพื่อการค้าขายทางน้ำหรือตลาดทางน้ำ	18	3	3	1	4	2
เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางน้ำ	5	1	1	4	0	0
การละเล่นและประเพณีทางศาสนาทางน้ำ	0	0	40	0	0	3
เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจจากสวนและศาลาท่าน้ำ	26	53	1	4	9	0
เปิดรับวิวทัศน์และบรรยากาศทางน้ำ	25	8	0	4	6	0
อื่นๆ	0	0	0	0	0	0

จากจำนวนแบบสอบถาม 120 ครัวเรือน จำนวนสมาชิกทั้งหมด 637 คน

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.7 - 4 แสดงความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยน้ำของชุมชนริมน้ำในแต่ละพื้นที่

รายการ	คลองหลัก									คลองย่อย								
	ประจำ			นานๆครั้ง			ช่วงเวลา			ประจำ			นานๆครั้ง			ช่วงเวลา		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
เพื่ออาบน้ำ		7	23	16	6	2					6	5		6	2		1	
เพื่อล้างภาชนะที่ใส่ของกิน		2	17		4	7		1			4	4		4	1			
เพื่อล้างภาชนะที่เป็นเครื่องใช้ไม้ใช้สอย	11	11	25	8	3	1					7	4		5	2			
เพื่อปลูกต้นไม้ภายในบ้านหรือต้นไม้กระถาง	13	10	25	9	4						6	6		4	1			
เพื่อเพาะเลี้ยงปลา			2		3	6		1				1		2			1	
เพื่อจับสัตว์น้ำหรือการประมงน้ำจืด			1	4	6	6	2	1			1			6	1			
เพื่อการเดินทางทางน้ำออกสู่ภายนอก(เรือหางยาว,เรือเครื่อง)		12	26	14	18	6	1	1			1	2			3			
ติดต่อไปมาหาสู่กันในชุมชนหรือในคั้งน้ำ(เรือพาย)		4	19	1	4	5					4	3		4	3		1	
เพื่อการทำการเกษตรกรรม (สวน ,ไร่,นา)		4	23		4	1					6	5		1	1		1	
เพื่อการขนถ่ายสินค้าทางการเกษตร		2	14		5	4			1		4	2		2	5			
เพื่อการค้าขายทางน้ำหรือตลาดทางน้ำ		6	12			3		2	1			1		3	1		2	
เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางน้ำ		2	3			1	1				4							
การละเล่นและประเพณีทางศาสนาทางน้ำ								8	32								3	
เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจจากธรรมชาติและศาลาท่าน้ำ	9	8	9	24	12	17			1		4			9				
เปิดรับวิวทัศน์และบรรยากาศทางน้ำ	10	9	6	2	3	3					4			5	1			
อื่นๆ																		

A = ZONE - A
B = ZONE - B
C = ZONE - C

ที่มา : การออกแบบชลประทาน

จากการสำรวจสภาพน้ำบริเวณริมคลองบางกอกน้อยจะพบว่า พื้นที่ที่อยู่ในเมืองจะมีสภาพของน้ำที่มีความสะอาดไม่ดีเท่าที่ควร โดยมีกิจกรรมของการเดินทางทางน้ำหรือรูปแบบของกิจกรรมในการใช้พื้นที่ริมน้ำที่ทำให้เกิดความสกปรกขึ้นตามแม่น้ำลำคลอง แม้ว่าสภาพของน้ำจะมีการไหลเวียนอยู่ตลอดเวลาและเชื่อมโยงกับแม่น้ำ ประกอบกับขนาดความกว้างของคลองที่เปรียบเสมือนเส้นทางของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งพื้นที่เกษตรที่อยู่ด้านในบริเวณ ZONE - C มีการใช้น้ำและกิจกรรมบริเวณริมน้ำเพียงเพื่อการพักอาศัยและการปลูกพืชผัก สวนผลไม้ ทำให้สภาพของแหล่งน้ำบริเวณคลองหลักยังคงมีความสะอาดเพียงพอที่จะนำน้ำจากแม่น้ำลำคลองมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ และ จากการออกแบบสอบถามความรู้สึกของผู้คนที่อยู่ในเขตเมืองและในพื้นที่ต่อเนื่องตลอดแนวคลองบางกอกน้อยถึงสาเหตุของการไม่ใช้น้ำในการบริโภคหรือการอุปโภค ดังตารางต่อไปนี้ ตารางที่ 4.7 - 5 แสดงความคิดเห็นถึงสาเหตุที่ไม่ใช้น้ำในการบริโภค

รายละเอียด	บริเวณที่ตั้ง (หน่วย: ร้อยละ)		
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE- C
คุณภาพน้ำที่ไม่สะอาด	100	93	58
ระยะทางเข้าถึงไม่สะดวก	0	20	13
ทางระบายน้ำ	33	30	38

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ผู้ที่อยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อยมีความคิดเห็นว่าจะไม่ใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง เมื่อสภาพของน้ำมีคุณภาพที่ไม่สะอาด และจะใช้น้ำเมื่อคุณภาพของน้ำในบางช่วงและบางเวลาที่น้ำมีความสะอาด โดยจะมองว่าคลองหลักและคลองย่อยนั้นปัจจุบันจะถูกใช้เป็นเส้นทางระบายน้ำทิ้งออกสู่อ่างน้ำ และ คิดว่าบริเวณที่ติดกับน้ำจะมีกลิ่นและกระแสน้ำที่ไหลแรง จากเรือด่วนและเรือหางยาวที่วิ่งกันอย่างหนาแน่นและมีความถี่สูง อันจะทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตได้ และจะส่งผลต่อการหนีห่างจากความเป็นชุมชนริมน้ำ ที่เข้าหาความเป็นชุมชนบนบกแทน

ตารางที่ 4.7 - 6 แสดงความคิดเห็นถึงสาเหตุที่ไม่ใช้น้ำในการอุปโภค

รายละเอียด	บริเวณที่ตั้ง (หน่วย: ร้อยละ)		
	ZONE - A	ZONE - B	ZONE- C
คุณภาพน้ำที่ไม่สะอาด	100	83	78
ระยะทางเข้าถึงไม่สะดวก	38	25	10
ทางระบายน้ำ	83	43	30
อันตรายจากเรือด่วนและเรือหางยาว	35	3	0
อื่นๆ	0	0	3

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.7 - 7 แสดงความคิดเห็นถึงสภาพคลองซอยและคลองย่อย

รายละเอียด	บริเวณที่ตั้ง (หน่วย: ร้อยละ)		
	ZONE - A	ZONE -B	ZONE- C
มีความสมบูรณ์ของระบบเครือข่ายลำน้ำดี	0	23	30
ใช้การได้แต่ไม่ดีเท่าที่ควร	0	45	68
ทางระบายน้ำ	73	30	5
ถูกปล่อยให้รกร้าง	0	15	0
ใช้การไม่ได้	33	5	0

ที่มา : การออกแบบสอบถาม

ดังนั้นความผูกพันของผู้ที่อยู่อาศัยบริเวณริมคลองบางกอกน้อย จึงมีระดับของความผูกพันกันในแต่ละช่วงคลองที่ไม่เท่ากัน โดยพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมืองจะละทิ้งสภาพความเป็นชุมชนริมน้ำโดยการทิ้งพาพื้นที่ริมน้ำเพียงเพื่อเป็นที่พักอาศัยที่อยู่ใกล้แหล่งงานและเป็นที่พักอาศัยที่มีบรรยากาศที่ดีติดกับแม่น้ำ ในขณะที่พื้นที่เกษตรที่อยู่ด้านในยังคงสภาพของพื้นที่สวนอยู่นั้น จะยังคงต้องการน้ำจากแม่น้ำลำคลองและระบบของเครือข่ายลำน้ำที่สามารถกระจายน้ำไปตามสวนและใช้ในกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ รวมถึงการเดินทางติดต่อกันภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งระดับของความผูกพันกับน้ำในพื้นที่บริเวณนี้จึงมีอยู่สูง ดังที่ปรากฏออกมาตามลักษณะทางกายภาพ ที่ยังคงมีความชัดเจน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนสภาพของอาคารบ้านเรือนให้มีความหลากหลายก็ตาม แต่สภาพแวดล้อมโดยรวมก็แสดงออกถึงความเป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงสมบูรณ์อยู่

4.8 พัฒนาการของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

การพัฒนาของชุมชนริมน้ำจึงมีรูปแบบหรือระดับของความแตกต่างที่ไม่เท่ากัน โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมืองกับพื้นที่ที่ต่อเนื่องและพื้นที่ที่ยังคงมีสภาพของเครือข่ายลำน้ำที่สมบูรณ์ ความเชื่อมโยงทางกายภาพของชุมชนริมน้ำกับเมือง จึงอาศัยความสัมพันธ์ของระบบโครงข่ายของเส้นทางบกและเส้นทางน้ำในการติดต่อสื่อสารกัน รูปแบบการเปลี่ยนแปลงและการเกาะกลุ่มจึงแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยหรือแรงผลักดันในแต่ละช่วงเวลาหรือความใกล้ไกลจากเมือง รวมถึงระยะทางและสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนความหนาแน่นของจำนวนประชากร ความคล้ายคลึงกันของผู้คนในสังคมชุมชน การพิจารณาจึงดูถึงลักษณะของการเจริญเติบโตและการพัฒนาดังตารางที่ 4.8 - 1 จะพบว่ารูปแบบของการพัฒนาจะเริ่มจากพื้นที่ที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ ก่อน โดยปรับเปลี่ยนสภาพของความเป็นพื้นที่สวนและการพักอาศัยแบบริมน้ำให้เข้าหาพื้นที่หรือความเป็นชุมชนแบบชาวบกแทน

การกำหนดแนวทางและการวางแผนในการพัฒนา จึงเป็นตัวกระตุ้นหรือแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผู้คนในชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำจึงต้องปรับเปลี่ยนสภาพตามลักษณะของการใช้ที่ดิน สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจสังคม บทบาทหน้าที่ การรับรู้และความภูมิใจของความเป็นชุมชนริมน้ำที่ลดลง สังคมชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลง ลักษณะการปรับตัวของชุมชนริมน้ำ ที่มีความสัมพันธ์กับน้ำในระดับที่ต่างกันอย่างออกไป ซึ่งสามารถแยกระดับของชุมชนริมน้ำที่อยู่ในคลองบางกอกน้อยออกได้ตามลักษณะทางกายภาพ

ตารางที่ 4.8 - 1 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนของการปรับเปลี่ยนและพัฒนาการของชุมชนริมน้ำ

ที่ตั้ง	ช่วงเวลา พ.ศ.	ขบวนการของการเปลี่ยนแปลง	แรงผลักดันภายในหรือภายนอก	รูปแบบของการพัฒนาชุมชนและสภาพอาคารบ้านเรือน	รูปแบบการผสมผสานและการขยายตัวของชุมชน	ถูกกำหนดหรือการวางแผน	ชนิดหรือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่
ZONE -A	ก่อนปี 2500	ลักษณะของการตั้งที่หลายหลายที่อยู่ใกล้พระนคร การเข้าถึงทางน้ำที่สะดวก การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	ภายในและภายนอก	มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวชายของแม่น้ำลำคลอง มีวัด และ วัง เป็นตลาดและศูนย์กลางของชุมชน มีกิจกรรมของชุมชนและตลาดการค้าอย่างคึกคัก	เกาะตัวและขยายออกตามแนวลำน้ำ	ไม่มีการวางแผน	เริ่มเปลี่ยนรูปแบบของการเดินทางจากน้ำเข้าสู่บก
	2500 ถึง 2521	การขยายตัวของอาคารบ้านเรือน เกิดความหนาแน่นของประชากร มีสะพานข้ามแม่น้ำ การเพิ่มพื้นที่ถนน เกิดการถมคลองและทลายระบบเครือข่ายลำน้ำ	ภายในและภายนอก	การตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางบก เปลี่ยนแปลงพื้นที่สวนเป็นที่พักอาศัย เกิดความหนาแน่นของผู้คนและอาคารบ้านเรือน	ใช้ถนนเป็นเส้นทางหลักในการเดินทาง การขยายตัวตามเส้นทางคมนาคมทางบก	มีการวางแผน ศูนย์กลางและกระจายความเจริญจาก กทม. สู่พื้นที่รอบข้าง	เกิดอาคารสมัยใหม่ตามแนวลำคลอง รูปแบบของกิจกรรมทางการค้าและการลงทุน
	2522 ถึง 2542	ที่ดินราคาสูง การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่ครบครัน การลงทุนด้านที่ดินและกิจการในเมือง การเข้าถึงทางบกที่สะดวกรวดเร็ว	ภายนอก	โครงการพัฒนาที่ดินที่อยู่อาศัยชั้นดี ความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนและประชากร	มีการขยายตัวทั้งทางน้ำและทางบก	มีการวางแผน แลแผนการพัฒนา	เกิดบ้านพักอาศัยชั้นดีและผู้มีรายได้สูงย้ายเข้ามาในพื้นที่
ZONE -B	ก่อนปี 2500	การดำรงอยู่ของสวนผลไม้และพืชผักทางการเกษตร การเข้าถึงทางบกที่ยากลำบาก	ภายใน	มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวชายของแม่น้ำลำคลอง มีวัด ศูนย์กลางของชุมชน มีประชากรหนาแน่นน้อย	ยังคงเกาะตัวตามแนวลำน้ำ ใช้เส้นทางน้ำในการติดต่อสื่อสาร	ไม่มีการวางแผน	ที่นาและสวนผลไม้มีสภาพแวดล้อมเป็นแบบชนบท
	2500 ถึง 2521	มีการเข้าถึงของเส้นทางบกแบบทางชนบท เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินบริเวณจุดตัดเส้นทางน้ำและทางบก	ภายใน	เกิดความหนาแน่นของประชากรและการย้ายเข้ามาในพื้นที่ เปลี่ยนจากสวนเป็นที่พักอาศัย	มีการขยายตัวและกิจการการใช้ที่ดินริมน้ำ มีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือนริมน้ำ	ไม่มีการวางแผน	เกิดอาคารสมัยใหม่ การปรับเปลี่ยนสภาพอาคารบ้านเรือน
	2522 ถึง 2542	การเข้าถึงที่สะดวกสบายทั้งทางบกและทางน้ำ เกิดน้ำท่วมปี พ.ศ. 2538 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	ภายในและภายนอก	พื้นที่สวนเปลี่ยนเป็นที่พักอาศัย เกิดอาคารประเภทต่างๆบริเวณริมเส้นทางถนนสายรอง	การขยายตัวตามเส้นทางถนน	มีการวางแผนเพื่อรองรับการขยายตัวของกทม.	หมู่บ้านจัดสรร , บ้านราคาแพงบริเวณริมน้ำ
ZONE -C	ก่อนปี 2500	การดำรงอยู่ของสวนผลไม้และพืชผักทางการเกษตร ไม่มีการเข้าถึงทางบก การค้าจะเป็นรูปแบบของตลาดน้ำ	ภายใน	มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวชายของแม่น้ำลำคลอง มีวัด ตลาด เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีความหนาแน่นของประชากรเบาบาง	ติดต่อกันในชุมชน ส่งผลผลิตออกขายสู่ภายนอก	ไม่มีการวางแผน	มีเส้นทางน้ำในการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนและนอกชุมชน
	2500 ถึง 2521	สวนผลไม้และพืชผักทางการเกษตร การเข้าถึงทางบกที่ยากลำบาก	ภายใน	บริบทสภาพของอาคารบ้านเรือนแบบทรงท่นถาวร	ใช้เส้นทางน้ำในการเดินทางและตั้งพาค้ายน้ำ ขยายตัวของชุมชนหนาแน่นไปกับเส้นทางน้ำ	ไม่มีการวางแผน	ยังคงเป็นพื้นที่สีเขียวและสวนผลไม้
	2522 ถึง 2542	เกิดน้ำท่วมปี พ.ศ. 2538 มีถนนเข้ามาในพื้นที่	ภายใน	เกิดความเสียหายในสวนผลไม้เป็นอย่างมาก มีการขยายตัวของอาคารพักอาศัยบริเวณริมคลอง	การขยายตัวที่เกิดขึ้นทั้งทางน้ำและทางบก เกิดการย้ายถิ่นฐานเข้ามาในพื้นที่สูงชัน	ไม่มีการวางแผน	มีถนนหนาแน่นไปกับเส้นทางคลองหลัก

เศรษฐกิจสังคมและสภาพความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมถึงรูปแบบของความผูกพันที่ผู้คนมีกับแม่น้ำลำคลองออกเป็น

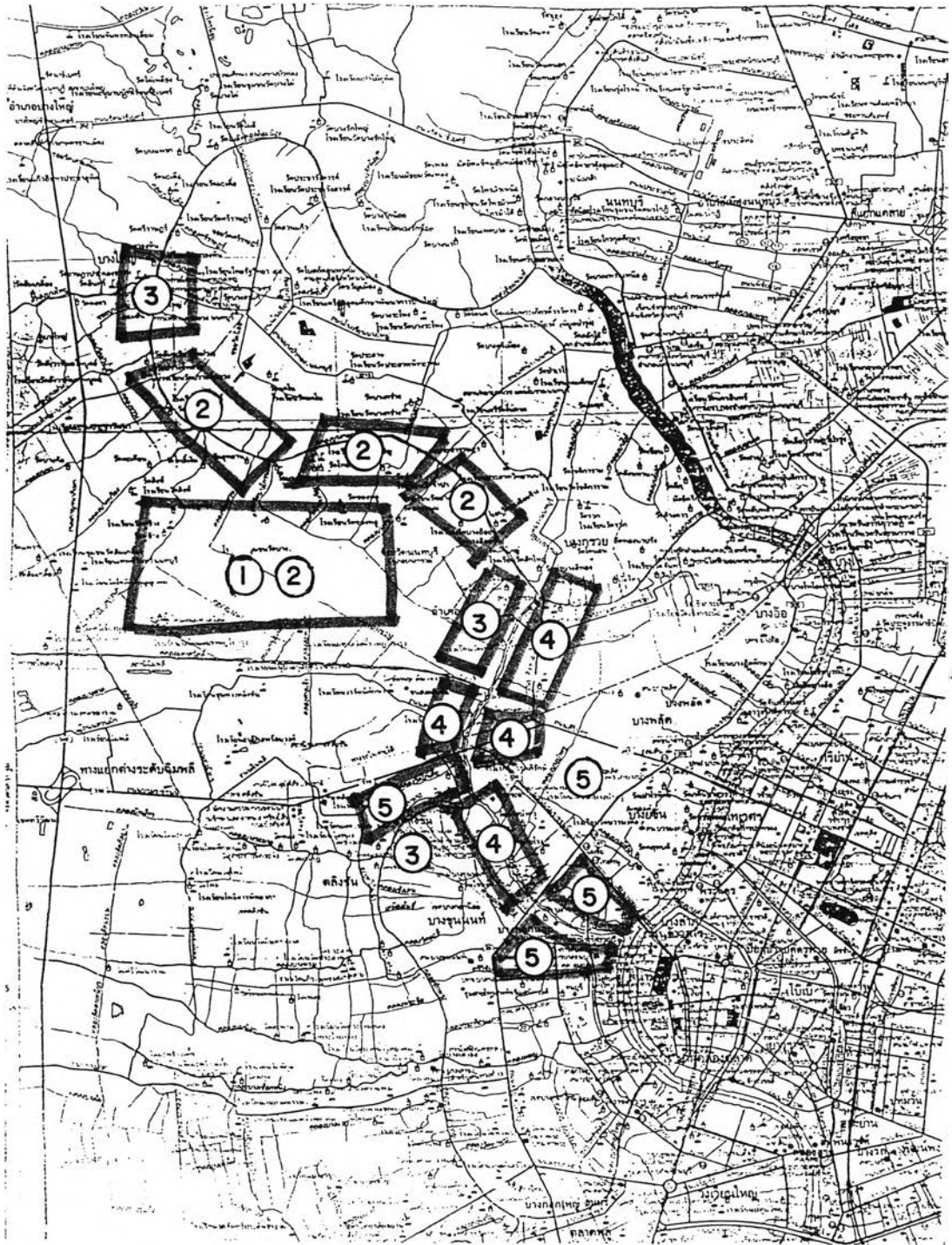
ชุมชนริมน้ำแบบชนบท : เป็นชุมชนที่มีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่เกาะตัวตามแนวลำน้ำ มีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำทั้งการอุปโภค บริโภค และการประกอบอาชีพทางการเกษตร ที่ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต มีความผูกพันกับพื้นที่ทั้งด้านสังคมชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอ รู้จักกันภายในชุมชน มีความเชื่อและความคล้ายคลึงกันของผู้คน การติดต่อสื่อสารกันเป็นแบบกันเองไม่มีรูปแบบที่ตายตัว

ชุมชนริมน้ำแบบชาวสวน : มีการปลูกอาคารบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ พึ่งพาอาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลองในการทำสวน พืช ผัก ผลไม้ การใช้พื้นที่ริมน้ำส่วนใหญ่จะใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรและการพักผ่อน สภาพอาคารบ้านเรือนจะเป็นอาคารไม้แบบเรือนชาวบ้าน การเดินทางส่วนใหญ่ยังคงใช้เรือในการเดินทางทั้งการติดต่อภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยจะมีเรือพายขนาดเล็กประจำบ้านในการติดต่อสื่อสารกับผู้คนในละแวกบ้าน สภาพทางเศรษฐกิจสังคมแบบเรียบง่าย มีความผูกพันกับสายน้ำ มีความเหนียวแน่นของผู้คนในชุมชน มีวัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้คนในชุมชน การดำเนินชีวิตของผู้คนในบริเวณนี้เริ่มมีการบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีมากขึ้น อันเกิดจากการเข้าถึงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่เข้าถึงพื้นที่ได้ไม่นาน

ชุมชนริมน้ำแบบกึ่งชาวสวนกึ่งเมือง : เป็นชุมชนที่ต่อเชื่อมระหว่างพื้นที่เกษตรกับพื้นที่เมืองเป็นจุดที่การคมนาคมทางบกเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวก มีการผสมผสานของการใช้พื้นที่ในการพัฒนาแบบสมัยใหม่กับรูปแบบเดิม สภาพของอาคารบริเวณนี้จึงมีการผสมปนเปกัน ทั้งอาคารที่หันหน้าเข้าหาน้ำและอาคารสมัยใหม่ที่หันหลังเข้าหาน้ำ ความผูกพันกับสายน้ำและผู้คนในชุมชนเริ่มเป็นแบบหลวมๆ เข้าสู่สภาวะที่ซับซ้อนและเคลื่อนไหวเข้าสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น สภาพเศรษฐกิจและอาชีพของผู้คนในบริเวณนี้มีทั้งแบบอาชีพในเมือง และอาชีพการเกษตรในพื้นที่ มีการใช้ประโยชน์จากคลองเพื่อการเกษตรและการเดินทาง

ชุมชนที่พักอาศัยอยู่ริมน้ำ : เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในเมืองที่มีประชากรหนาแน่นมาก มีความแออัดเบียดเสียดกันของผู้คน จนเกิดความหลากหลายของการใช้พื้นที่ มีการผสมผสานของผู้คนและเชื้อชาติ สภาพอาคารทั้งบริเวณริมน้ำและพื้นที่ด้านในจะเป็นอาคารก่ออิฐแบบคงทนถาวร ผู้คนจะประกอบอาชีพรับจ้างในเมือง มีความผูกพันกับน้ำเพียงเพื่อการพักผ่อนบริเวณชานริมน้ำและการเดินทางทางน้ำเป็นครั้งคราว

ชุมชนเมือง : มีรูปแบบและวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองอย่างชัดเจน โดยละทิ้งหรือการตัดขาดจากการใช้น้ำ มีเพียงการเปิดรับกับทิวทัศน์ที่สวยงามจากแม่น้ำลำคลอง

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

แผนที่ 4.8 - 1 แสดงลักษณะของชุมชนบริเวณริมคลองบางกอกน้อย

สัญลักษณ์แสดง

- ① ชุมชนริมน้ำแบบชนบท
- ② ชุมชนริมน้ำแบบชาวสวน
- ③ ชุมชนริมน้ำแบบกึ่งชาวสวนกึ่งเมือง
- ④ ชุมชนที่พักอาศัยอยู่ริมน้ำ
- ⑤ ชุมชนเมือง

ที่มา : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่และชุมชน , การสำรวจภาคสนาม

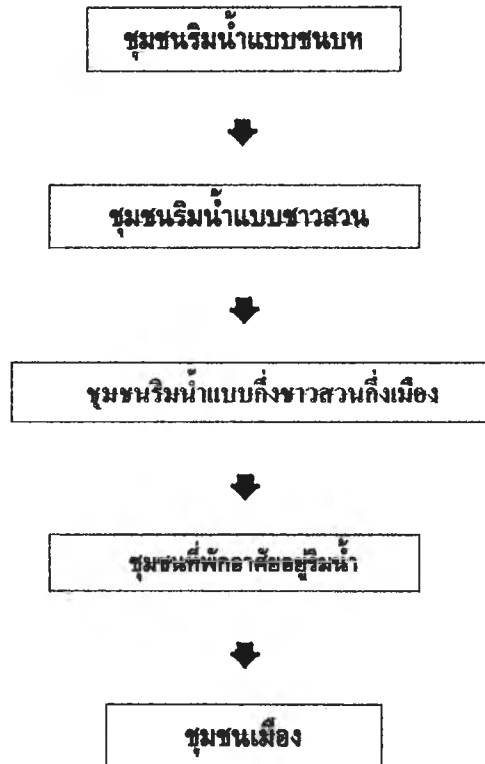

มาตราส่วน
1 : 100,000

แผนภูมิที่ 4.8-1 แสดงลักษณะชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

รูปแบบของสังคมชุมชนริมน้ำที่มีการเคลื่อนไหวที่เข้าสู่สภาพวะที่ซับซ้อน และ มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาในการที่จะปรับตัวเข้าสู่ความเป็นเมือง โดยปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจึงมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนจากแบบหนึ่งไปอีกแบบหนึ่ง โดยที่ชุมชนหรือผู้คนมีสิทธิในการรับเอาความรู้ลึกลับนี้กิดิต และ ความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่และวิถีการดำเนินชีวิตโดยผ่านกระบวนการและอิทธิพลของความเป็นเมือง ในรูปแบบต่างๆที่แทรกซึมเข้ามาในพื้นที่ ความสัมพันธ์ที่เป็นห่วงโซ่กันนี้ของผู้คน น้ำ และ การใช้พื้นที่ จึงเป็นการยากที่จะหยุดยั้งการพัฒนาของสังคมชุมชนริมน้ำให้มีความยั่งยืนและคงทน หากประชาชนในพื้นที่หรือผู้คนที่ครอบครองในกรรมสิทธิ์ที่ดินยังไม่เห็นคุณค่าของ “ สายน้ำ ” และความเหนียวแน่นในสังคมชุมชนแบบชานน้ำ